

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1869-1870.

Verslag der bijeenkomst van den 26^{sten} Februari 1870.

De Voorzitter, de heer STORM VAN 's GRAVESANDE, opent de vergadering en geeft in de eerste plaats het woord aan den heer HOOGENBOOM, die het gevraagd heeft om een paar fouten te herstellen, in het verslag van het verhandelde op de vorige vergadering ingeslopen.

De heer HOOGENBOOM:

Mijne heeren!

Het is mij en bij het nazien van het door mij verhandelde in de voorgaande vergadering en bij het corrigeeren der drukproeven ontgaan, dat in die verhandeling eene groote fout is ingeslopen. Er staat namelijk, dat ik de sterkten aan de Schelde *gaarne* zou zien opheffen; dit moet zijn *ongaarne*. De voordeelen aan het behoud dier sterkten verbonden, zijn trouwens in het ooglopend genoeg.

Eene andere fout, van ernstigen aard, is buiten mijne schuld geslopen in de opgaaf van de organisatie der Belgische artillerie. Ik heb die overgenomen uit het *Journal des armes spéciales* 1869/70.

et de l'Etat-major van September 1869, en mij nader overtuigd dat de overname juist was. Door den geachten Voorzitter onzer Vereeniging op de fout opmerkzaam gemaakt, haast ik mij die te herstellen.

De artillerie in België bestaat volgens officiële brónnen uit: 1 reg. rijd. art. van 4 batterijen, 2 reg. veld-art., te samen van 16 batterijen, en 3 reg. vest.-art. van 48 kompagnieën. De sterkte is dus aanmerkelijk minder dan die, welke ik opgaf, doch in verhouding tot de onze nog zeer groot.

Ik kan er nog bijvoegen, dat men in België voor de vest.-art. heeft: op de 23 kanoniers 1 luit. of sous-luit. (bij ons 1 op de 43) en op de 46 kanoniers 1 kapt. (bij ons 1 op de 112).

Aan de orde is de discussie over punt 4 van het verhandelde in de voorgaande vergadering, luidende:

„Welke levende strijdkrachten bezitten wij thans volgens de „wet? Op welke wijze kan men de bestaande gebreken verhelpen, „zonder in andere te vervallen; voornamelijk met het oog op „eene snelle mobilisatie en beter verband tusschen het staande „leger en de schutterijen en eene meer voldoende oefening der „laatsten?”

Ingeleid door den heer J. SCHRAVER, met eene beschouwing over de volgende punten:

a. De tegenwoordige krijgswaarde onzer troepen — soldaten en ondergeschikt kader, der infanterie en schutterij — en waarmede zij dus bij een eventueelen oorlog vermoedelijk in het veld verschijnen.

b. In hoofdtrekken, de middelen om die krijgswaarde te verhoogen en meer aan de roeping onzer soldaten — de landsverdediging — te doen beantwoorden.

De heer SCHRAVER:

De vermaarde engelsche staathuishoudkundige ADAM SMITH schreef reeds vóór 100 jaren, dat de eerste plicht van een gouvernement bestaat in de bescherming van den staat tegen de aanvallen en geweldenarijen van andere onafhankelijke volken.

Hij had daar kunnen bijvoegen, dat het een plicht der natiën is, hare gouvernementen in de vervulling van dien plicht te

ondersteunen, zoo door hare moreele en intellectuële medewerking in de dagen van rust en voorbereiding, als door het verleenen harer physische krachten in de tijden van oorlog en gevaar.

Nemen wij hier en daar in ons vaderland de heillooze pogingen waar, om het tegenovergestelde dezer leer ingang te doen vinden, en het bestuur door valsche raadgevingen aan te sporen, om de krachten te verbreken, waardoor de bescherming onzer onafhankelijkheid tegen overweldiging zal kunnen plaats hebben, — in veel ruimer mate kunnen wij eene beweging gadeslaan, voortkomende uit de op prijs stelling van een onafhankelijk volksbestaan, en strekkende om aan het gouvernement door voorlichting en medewerking de taak der bescherming gemakkelijker te maken.

Niet het minste toch bood deze Vereeniging de gelegenheid aan, om weetgierig het oor te leenen en raadgevend deel te nemen aan besprekingen en onderzoeken, rakende het gewichtig onderwerp der verdediging des vaderlands.

Maar ook buiten deze vergadering werd in menig tijdschrift, in menig dagblad en in onderscheidene bijeenkomsten zelfs, wier strekking niet zoo bij uitnemendheid als dit bij deze Vereeniging het geval is, de landsverdediging beoogt, dit onderwerp in behandeling genomen.

Naar die verschijnselen oordeelende, komt men tot het vermoeden dat de tijd gekomen of nabij is, waarin dat belangrijk onderwerp naar goede grondslagen zal worden geregeld, en het ieder Nederlander zoo niet ten plicht, dan toch geoorloofd is daartoe het zijne bij te dragen, hoe gering die bijdrage dan ook moge wezen.

Het is onder dien indruk, dat ik mij veroorloof ook mijn nederig offer aan de goede zaak te brengen, hoe gering dan ook mijne bijdrage moge wezen.

Geenszins de verwaandheid u te onderrichten, maar in waarheid de overtuiging, dat de krijgswaarde onzer soldaten een belangrijk onderwerp voor de discussie uitmaakt; dat die discussie practisch nut kan hebben, en gij volgaarne met uwe meerdere kennis en juister oordeel zult willen aanvullen, wat ik zal te kort schieten, — ziedaar wat mij heeft doen besluiten de inleiding van dit onderwerp op mij te nemen.

Het vraagstuk *hoe* wij ons zullen verdedigen, is, naar wij meenen, voor geene direct practische oplossing vatbaar dan na de oplossing dezer andere vraag: *wie* zullen ons verdedigen?

Met de bespreking dezer tweede vraag, namelijk hoe het onder de gegevene omstandigheden gesteld is met de krijgswaarde — dat is de geoefendheid en de krijgstuchtelijke deugden — waarmede onze soldaten en kaders bij eenen eventuëlen oorlog vermoedelijk zullen te velde treden, wenschen wij ons thans eenige oogenblikken onledig te houden.

Onze taak is derhalve niet opzettelijk en uitvoerig in beschouwingen te treden over deze of gene leger-organisatie, hetzij uit een krijgskundig of staathuishoudkundig oogpunt, noch over plaatselijke bestemmingen van dit of een ander onderdeel onzer krijgsmacht, evenmin over de middelen tot eene spoedige mobilisatie en vereeniging onzer strijders. Wij stellen dit alles zooveel mogelijk terzijde.

Ons voornemen is, het door den vorigen spreker behandelde aangaande eene meer voldoende oefening der schutterij, als het ware te vervolgen, door naast zijne vraag: hoe kan de oefening onzer schutterij worden verbeterd? — die te stellen: hoe is het met de oefening onzer infanterie en schutterij gesteld — en hoe kunnen die beide verbeterd worden? — Wij weten dat wij, door eerst de infanterie en daarna de schutterij te noemen, zondigen tegen de gebruikelijke beleefdheidsvormen. Men houde ons dit ten goede, bedenkende dat wij hier niet spreken over eene wapenschouwing, waar wij gaarne aan de schutterij den rechtersvleugel als voorrang zien toegekend, maar wel spreken over het verdedigingswerk, en daarbij, zoo is immers nu eenmaal aangenomen, moet billijkerwijze de infanterie voorop gaan.

Het zal wel geen bevreemding baren, zoo wij bij deze beschouwingen ons bepalen tot de infanterie en schutterij, en die niet uitbreiden over de andere wapens. De eigennaardige en zeer uiteenlopende werkkringen van ieder van deze zouden ook eene gelijktijdige behandeling beletten, en gevolglijk eene uitvoerigheid vorderen die ons bestek niet zou toelaten.

Keeren wij met onze verbeelding 30 à 40 jaren terug om ons de opleiding onzer infanterie, zoo als die toen *was*, voor den geest te brengen, en haar te vergelijken met wat zij *is* in den

tegenwoordigen tijd, dan zullen wij al aanstonds een breed verschil tusschen die beide ontdekken.

Toen — maar verontrust u niet dat wij, nu wij over de exercitiën gaan spreken, u zullen lastig vallen met breedvoerige verslagen en omschrijvingen der dagelijksche verrichtingen, of u een uitgewerkt instructie-rapport van dien tijd zullen voorleggen — integendeel, wij zullen ons bepalen tot het doen van eenvoudige aanwijzingen met enkele woorden, die wij vertrouwen dat u wel den toestand in haar geheel zullen voor den geest brengen.

Toen: klinkende geweren, flikkerende en trillende laadstokken, muzikaal-gelijkmatige ladingen. Het bataljon steeds als een onverbreekbaar geheel bijeengehouden, zooals de handgrepen dat vorderden. Redevoeringen tot kommando's, zoo als bijv.: „colonne d'attaque met rechter- en linker-pelotons op het midden in colonne enz.” De toon van het kommando niet zonder betekenis bij de appreciatie van een kommandant. Tirailleeren op de esplanades met jalonneurs op de vleugels der tirailleur-liniën tot onderhoud der richting. Schietoefeningen zoo goed — of liever zoo slecht als geene, dat misschien eene verstandige handeling was, omdat men gevaar liep den soldaat minder vertrouwen in zijn geweer (van toen) te zien stellen, naarmate bij het beter leerde kennen. Het pivot-mouvant voor velen een cauchemar. Nu en dan, doch zeldzaam, een spiegelgevecht. In één woord, alle oefeningen bloot vormelijk. — Exerceeren alleen om te exerceeren, ter wille der artikels en lessen van het reglement.

Thans: de blinkende geweren en flikkerende laadstokken bij den oud-roest. De onmogelijke gewone pas, dat voormalig sie-raad onzer parades, begraven — zoo wij hopen voor goed. Het pivot-mouvant — dagelijksch brood. De toon van 't kommando niet meer zoo een criterium van kommandants-type. Schietoefeningen, met vroeger nooit vertoond voorbereidend schietonderwijs. Tactische veronderstellingen op groote schaal. Kortom, meer oefening tot toepassing van het principe, dan om het principe alleen.

Het verschil is inderdaad aanzienlijk, al kostte het ook 30 of 40 jaren arbeids.

Deze onderlinge vergelijking is echter niet genoeg om de in-

nerlijke waarde van het standpunt, thans door de oefeningen ingenomen, met juistheid te kunnen schatten. Daartoe moet eerst uitgemaakt zijn in hoeverre ook al of niet, door verandering in de krijgvoering en andere invloeden, de eischen aan de oefeningen gesteld, gewijzigd zijn.

Met dat oogmerk willen wij nu ook een parallel trekken tusschen de staatkundige en krijgsaardige werkelijkheden en waarschijnlijkheden van *toen* en *nu*.

Toen werd, op grond eener langdurige en dure ondervinding, geen oorlogswind mogelijk geacht, dan opstekende uit het zuiden. Uit Frankrijk alleen kon toen de krijgstrompet gestoken worden; alle andere staten hadden den vrede gezworen; maar zij hadden ook gezworen allen, als één man het zwaard te zullen trekken, zoodra Frankrijk de hand aan den degen dorst slaan. Alleen een Europesche oorlog was toen een denkbare krijg. Daarbij zou de Nederlandsche krijgsmacht, met bataljons in massa, zoo als zij exerceerden, zich vrijwillig of gedwongen bij eene of andere der strijdende partijen aansluiten, en met dien bondgenoot misschien andermaal den kruistocht door Europa ondernemen. En de verdediging des lands? Die zou de taak der bondgenooten zijn, die daarbij, uithoofde der strategische situatie van ons land, evenzeer belang hadden als wij. Des was toen ook de lands-defeusic niet zoo de *question brillante* als zij dat nu is. Het is immers nog zoo heel lang niet geleden, dat wij nog ter voorname vergadering het behouden van Maastricht als vesting hoorden verdedigen om der wille onzer nog ongebooren bondgenooten!

Maar bovendien, zoo er toen al een *cas de guerre* zou oprijzen, waaruit de oorlog onvermijdelijk ontstaan moest, dan kon er nog vrij wat wind over de Noordzee waaijen voor het eerste kanonschot viel.

De groote korpsen moesten eerst nog georganiseerd worden en de troepen vereenigd; — men kon slechts met kleine *étapes* van de zuidelijke grenzen des lands naar de noordelijke trekken. Deze en meer andere tijdroovende voorbereidende verrichtingen moesten eerst volbracht zijn, voor het tot een vechten kwam.

Het Nederlandsche leger, van middelmatige getalsterkte en over een beperkt grondgebied verspreid, kon dan nog tijdig genoeg vereenigd worden, om, wat het aan oefening te kort kwam, aan te vullen en zoo zich beter ten oorlog toe te rusten. Maar

hoe dit ook ware, die tekortkoming zou ons minder schaden, daar wij toch naast bondgenooten strijden en wellicht gelegenheid genoeg vinden zouden, om *in* den oorlog ons *tot* den oorlog te bekwamen, alvorens daarin aan een vechten deel te nemen.

Nu hebben wij echter eene geheel andere, eene meer nieuwerwetsche soort van ervaring opgedaan. Het is nu niet meer uitsluitend Frankrijk, dat de begeerte tot dwingen en veroveren koestert. Algemeenheid is geene *conditio sine qua non* meer voor den oorlog. De tijdleus klinkt nu voor de kleine staten: „Bescherm u zelve tegen de *faits accomplis*.” Maar de alles beheerschende wisseling is sedert dien tijd ontstaan in het *jus occupandi*.

Nu wordt niet meer met eene oorlogsverklaring de krijg geopend, maar de annexatie besloten.

Op den bondgenootschappelijken staf kunnen wij niet meer leunen; hij ligt verbrijzeld in het stof.

Zelfverdediging is onze zekere, onze eenige roeping geworden.

Europa staat steeds van top tot teen gewapend in het geweer, en men weet *que les grands préparatifs de guerre amènent toujours la guerre*.

Zoodra het oorlogsgevaar zal dreigen, zal het losbarsten, ons nauwelijks den tijd gevende om onze krachten te verzamelen, zeker niet den tijd latende om ons te oefenen.

De gebeurtenissen der laatste jaren toch — het lot van Denemarken, of wilt ge recenter herinnering, het lot van Hannover in 1866 — of wat voor ons alles afdoet, de orkaan die in 1867 zoo dreigend aan onze oosterkimmen woedde, maar nog als door een wonder is afgedreven — die gebeurtenissen, allen, roepen ons luide ernstig waarschuwend toe, dat wie nu bestemd is tot de verdediging des lands, daartoe ieder oogenblik *gereed*, ieder oogenblik *bekwaam*, ja, ten volle *bekwaam* moet zijn.

Die gebeurtenissen overtuigen ons ontwijfelbaar dat het nu meer dan ooit waarheid is, dat de geoefendheid onzer verdedigers veel te wenschen overlaat en onvoltooid moet genoemd worden, zoo lang zij er niet op bogen kan, *geheel* te voldoen aan hetgeen de landsverdediging van haar vorderen zal.

Met andere woorden, die gebeurtenissen betoogen onwederlegbaar de stelling: *dat in den tegenwoordigen tijd de geoefendheid*,

de krijgskwaamheid onzer strijders eerst dan voldoende heeten mag, wanneer ieder soldaat bij zijn eerste optreden in het veld bekwaam zal zijn tot de behoorlijke vervulling van al zijne krijgspligten; wanneer men op hem zal kunnen rekenen, als op een man die een man des vijands waard is.

Die stelling moet de toetssteen zijn voor de uitkomsten van ons onderzoek; zij is de eenige goede maatstaf voor het gehalte onzer troepen.

Eene africhting daarentegen, die rekening houden moet met beperkte oefeningstermijnen, gebrekkige gelegenheden en finantiële invloeden, en met wier voldoendheid het gevolgelijk gesteld is als met die der bulletins, zeggende, dat de toestand van den zieke naar omstandigheden voldoende is, kan zeker onze behoefte niet bevredigen.

Immers, zoo wij al zullen strijden achter grachten en wallen, wij zullen toch ook te strijden hebben tegen een overmachtig en welgeoefend leger.

Daarom moet kennis onze kracht verhoogen, onze qualiteit, onze quantiteit vergoeden. Daarom dus moeten onze soldaten volkomen geoefend in het veld verschijnen.

Meenden wij ons te kunnen verheugen over de oefeningen van heden, toen wij haar blootelijk vergeleken bij wat zij 30—40 jaren geleden waren, het zou kunnen gebeuren dat wij tot somberder gemoedsstemming geraakten, nu wij haar gaan toetsen aan hetgeen de landsverdediging van haar zal vorderen, dat is aan de eischen, zoo even haar gesteld.

Indien wij daarbij eene teleurstellende ondervinding moeten opdoen, dan meenen wij — het zij vooraf gezegd — die tekortkoming voor een goed gedeelte op rekening te mogen stellen der treurige lotswisseling, die het leger in de laatste 30 jaren, dank zij den neteligen toestand van 's lands financiën, zoo vaak moest ondergaan, als het getroffen werd door de slagen eener bezuiniging, die zelfs tot te verregaande bekrimpelingen dwong, zoowel op de middelen als op den tijd, naar de toen heerschende begrippen en vormen van onderwijs, voor de oefening onzer soldaten benoodigd. Voorzeker mogen wij het den onbegrijpelijken lust en ijver, die het leger in die ontmoedigende toestanden bezielen

bleven, dank wijten, dat we met die bekrompen middelen nog zoo verre zijn gekomen.

Wij polemiseeren niet over het meer of minder onvermijdelijke van die bezuinigingen; wij constateeren alleen hare nadeelige invloeden op het gehalte des legers.

Geld is de ziel van alle zaken, uitgezonderd van onze krijgsoefening; daarvan is de ziel: *geen geld*.

Aan de zware mokerslagen der bezuiniging, aan haren dwang om altijd ons te regelen naar de behoefte aan geld, nimmer naar de behoefte aan strijdvaardigheid, zijn wij het verschuldigd dat men zich thans nog in het leger ophoudt met halfheden. Zij hebben het toereikende van ons vervreemd en ons gewoon gemaakt aan het ontoereikende. Zij hebben ons de gevaarlijke hoedanigheid geschonken van reeds dan te prijzen en te loven, wanneer er iets minder te laken en te berispen viel dan redelijkerwijs te verwachten was. Om meer feitelijk te spreken, danken wij aan haar, dat nog onze regimenten infanterie verspreid liggen over 34 meest onbeduidende garnizoenen, ten koste van den militairen geest, ten koste der krijgsbekwaamheid.

Denken we eindelijk, met den spreker der vorige bijeenkomst, aan den opmarsch onzer troepen om zich te vereenigen tot een veldleger, zich te verdeelen tot het bezetten van forten en schansen, aan het opnemen van schutters bij de infanterie, het afzenden van infanterie bij de schutters en al die drukke drukten meer, zonder generaals, zonder opperbevelhebbers om te regelen en te ordenen en te ontwarren, dan weten we met hem niet hoe dat te recht zal kunnen komen. Want al begrijpen we hoe een stokvisch zonder kop nit Noorwegen Nederland kan bereiken, wij geven het raadsel op, hoe die groote en kleine troepen-afdeelingen, met honderden een spinnweb over ons land beschrijvende, regelmatig hare bestemmingen zonder opperkommandanten zullen kunnen uitvinden en daar naar behooren zullen plaats nemen. Dat zal uwe taak zijn bezuiniging!!

Tegen u is geen krijgskundige opgewassen.

Wij mogen gewis wel het betoog terughouden, hoe de verbetering der vuurwapens tot meesterstukken van wetenschappelijke constructie en technisch maaksel, de vuur-tactiek geheel op den voorgrond heeft gebracht — en ook aan den eenvoudigen soldaat

in den oorlog eenen werkkring bereid heeft, waarbij niet alleen de ontwikkeling zijner physische maar ook de inwerking zijner intellectuele krachten in hooge mate noodig is.

Als voornaamsten en hoogsten eisch voor de geoefendheid onzer soldaten, zal men wel met ons de bekwaamheid als schutters willen stellen. Zij zullen te geschikter zijn voor den krijg, naarmate zij in schietbekwaamheid meer ten volle beantwoorden aan de capaciteit van hun geweer, in overeenstemming met hunne intelligentie.

Het schietonderwijs moet dus, niet absoluut maar in principe, de strekking hebben, om zonder overdreven vorderingen voor snel en verre schieten onze soldaten op te leiden tot meesters in de kunst.

Langs dien weg geraakt men van zelf tot drie categoriën: slechte, goede en uitmuntende schutters — en wel in overeenstemming met de individuele intelligentie — zoodat de groote massa uit goede, een voldoende aantal uit uitmuntende, en een kleine minderheid uit slechte schutters bestaan zal.

In de algemeene voorschriftelijke richting van het onderwijs schijnt die leer tot dusverre nog weinig toegang te vinden, en schijnt men meer te hechten aan eene conventionele strekking, waarbij een verdrag gesloten wordt tusschen den beperkten oefeningstijd en de verlangde schietvaardigheid — een arrangement, dat ook wel spreekt van goede schutters bijv. in rij en gelid, maar zonder die waardeering barometersgewijze aan te toonen, of op andere manier éclatant voor den dag te brengen. De voorschriftelijke qualificatie van goede schutters in rij en gelid beteekent dan ook alleen, dat zij voldoen aan datgene, wat het voorschrift gesteld heeft om die benaming te verdienen — zonder garantie evenwel dat ook de oorlog daaraan zijne adhaesie zal schenken.

Zoodanige regeling, transigeerende met de economie, kunnen wij niet huldigen, om de cenige reden, dat de vijand tegenover wien wij staan zullen er geen reden van verschooning in vinden zal.

Wij achten het niet doelmatig den schiet-cursus te regelen naar een gegeven tijd, maar meenen den tijd te moeten regelen naar de behoefte van den cursus, zoo als die noodig is om onze sol-

daten op te leiden tot eene schietvaardigheid, die hun zoo veel mogelijk een overwicht boven den vijand verschaft.

Die opleiding zou wel inspanning vorderen van onze militiens; zij zouden zich daarbij eene zekere mate van voor hen reeds vrij belangrijke wetenschap, benevens veel behendigheid moeten eigen maken; maar dat alles ligt toch, volgens ons aller ondervinding, zeer goed binnen het bereik hunner geestvermogens. De aanvankelijke moeilijkheid die zij daarbij ondervinden, gaat toch spoedig voorbij, en moet dan ook meer gezocht worden in het vreemde dat de zaak voor hen heeft, dan in het ingewikkelde der zaak zelve; misschien ook wel daarin, dat de onderwijzer meer poogt het verstand van den leerling te verheffen tot zijn wetenschappelijk onderwijs, dan met zijn onderwijs af te dalen tot het eenvoudig verstand van den leerling.

Om nu te zien hoe het tegenover deze eischen met de schietvaardigheid van onze soldaten staat, raadplegen wij de laatste overzichten der schietoefeningen, nl. die van 1868. Met het voorschrift waarnaar die oefeningen geregeld zijn in de hand, als den eenigen maatstaf voor eene classificatie der schutters, durven wij beweren met onze eischen niet te hoog te gaan, wanneer wij die in en boven de 1^e klasse *uitmuntende*; die der 2^e klasse *goede*, en die der 3^e en voorbereidende klasse *slechte* schutters noemen (1).

(1) Het voorschrift van 1868 zelf wijst dit aan. Het zegt op pag. 57:

„In de 3^e klasse wordt datgene onderwezen, wat de man bij den kortsten dienstdag als milicien kan aanleeren. Men kan het voor hem voldoende achten dat hij in gesloten orde een goed gebruik van zijn wapen kan maken.”

Dit laatste gaat zeker niet door, want in de geheele derde klasse werd de man maar eenmaal in het gesloten vuur geoefend, en dan moest hij juist op den bepaalden dag daarbij zijn.

Wat de man *kan* leeren, dit is volgens het voorschrift met *éene* oefening per week, voor drie maanden dus in een 12tal oefeningen. Deze zijn derhalve wel als beginners en slechte schutters te bestempelen.

De 2^e klasse: „Alles is daarin opgenomen wat onder het bereik valt van een soldaat met gewonen aanleg en langeren dienstdag. Het stelt hem in staat te voldoen aan alle eischen die aan een goed Infanterist kunnen gesteld worden.”

Dus hebben wij recht, deze de goede schutters te noemen; maar *alle* onze soldaten moeten *goed* schieten.

De voorschriften voor de 1^e klasse dienen tot het *OPLEIDEN* van soldaten met bijzonderen aanleg tot scherpshutters.

Deze zijn dus nog geen scherpshutters, dan wanneer zij de 1^e klasse te boven zijn.

De bedoelde overzichten geven ons dan de volgende uitkomsten of schaal aan voor de geoefendheid onzer infanterie in het schieten.

Bijna 21 000 soldaten hebben aan dien cursus deelgenomen.

Bij het einde daarvan waren zij verdeeld als volgt:

In en boven de 1e klasse, dat zijn de voortreffelijke:		390 223	}	613
in de 2e klasse		voor mannen met gewonen aanleg, en wat van een goed infanterist wordt geeischt		
		5 462 13 318	}	1 577
in de 3e en voorbereid. klasse				
			}	18 780.

Het dubbele van 21 000, of 42 000 man nemende, hetgeen niet verre van het totaal onzer infanterie-sterkte afwijkt, verkrijgt men, in ronde getallen, voor de

1e klasse en daarboven: 1 200,

2e klasse: 3 200,

3e en voorbereidende klasse: 37 500 man.

Percentsgewijze bestaat dus naar dezen redelijken maatstaf onze infanterie uit scherpschutters 3 pct.; voor hetgeen goede infanteristen *moeten* zijn, goede schutters 8 pct.; slechte schutters 89 pct.

Waren onze resultaten gunstiger, wij zouden dan ook te onderzoeken hebben hoe het met de bekwaamheid als schutter in gesloten orde en als tirailleur zou gesteld zijn; doch wij kunnen dit thans gerustelijk achterwege laten. Bij die ongunstige bevinding moet ons de neiging bekruipt, eene andere waarheid te wenschen als de ware waarheid. Keeren wij de verhouding om, zoodat wij hebben 89 pct. goede, 8 pct. uitmuntende en 3 pct. slechte, dan zou men met evenveel recht kunnen volhouden dat het schietonderwijs goed stond, als nu erkend moet worden dat het veel te wenschen overlaat.

Die onvoldoendheid blijkt te meer, wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat de 8 pct. goede schutters der 2e klasse nog maar goede schijfschutters zijn op bekende afstanden, met sterk afstekende doelen en onder kalme gemoedsgesteldheid, en er dus van hunne bekwaamheid nog wel iets verloren zou gaan bij het schieten op onbekende afstanden, op minder duidelijk zichtbare doelen, en onder de eigenaardige zielsaandoeningen die men ondervinden moet, in het geval dat de schijven terugschieten.

Wij zouden er ook niet gaarne voor instaan, dat aan de schutters der 1^e klasse, met den titel, den chevron en de soldij van scherpschutter, ook naar waarheid het brevet zou uitgereikt kunnen worden van *first-rate riflemen*.

De klachten over de geringe overgangen in 1868 hebben zich dan ook luide doen hooren, met het gevolg, dat de uitkomsten op de overzichten voor 1869 gunstiger zullen staan, omdat de overgangen bij dien cursus hebben plaats gehad naar eenen lageren maatstaf. Maar daarom zal de bekwaamheid der schutters niet met de overgangen toegenomen zijn, al wil het schietboek ons dat wijs maken.

Als die schikking voor alles doorging, kon men eenvoudig, door de maat kleiner te nemen, volstaan met 2 meter stof voor een jas waarvoor 3 meter noodig is. Het ligt echter voor de hand, dat verbetering hierin alleen kan verkregen worden door verbeterd speculatief onderwijs en door vermeerdering der oefeningen, of anders gezegd, van het aantal te verschieten patronen. Zoo predikt ten minste het gezond verstand.

Niettegenstaande de bepaalde invoering van het metrieke stelsel, is bij het leger nog vrij algemeen de 7daagsche *week* behouden als maat voor de verdeeling van den dienst. Daardoor is ook nog gebruikelijk, de schietoefeningen plaats te doen hebben per week en per maand. Nu begint de militien, die voor het eerst onder de wapenen komt, met het begin der 3de maand pas naar den schijf te schieten. Bij een vijfmaandelijksch verblijf onder de wapens kan hij dus slechts 12 à 13 malen in die laatste drie maanden voor den schijf komen.

Door zijne opleiding anders te regelen, kon hij reeds in het midden der tweede maand het schietonderwijs bijwonen; — dan tot het einde der vijfde maand, met drie dagen tusschenruimte schietende, kon hij in die 100 dagen 25 oefeningen doorloopen; aldus zou juist het dubbele der tegenwoordige oefeningen verkregen, maar natuurlijk ook het dubbele geld gevorderd worden. Ontwifelbaar echter is het, dat de waarde onzer soldaten als schutters daardoor zeer zou toenemen, en de stand van het schietonderricht spoedig eene andere meer degelijke gedaante zou aannemen. Wij zouden natuurlijk niet stiptelijk aan de door ons gestelde regeling en cijfers willen gehouden zijn, daar wij alleen

hiermede een wenk bedoelden om het schietonderwijs, zoo als het gewicht der zaak meebrengt, geheel op den voorgrond der oefeningen te brengen. Het moet geheel aan het hoofd der militaire opleiding staan, en geenszins naar de behoefte van andere takken van onderwijs geregeld en dus daaraan ondergeschikt worden gemaakt. Zet het voorop, laat het alle andere oefeningen domineeren! Verniel bij kader en milities het denkbeeld, dat de lichting onder de wapens komt voor de rekrutenschool, het onderhouden zijner kleeding en de politiewacht. Alles moet doordrongen zijn van het begrip, dat het onder de wapenen komen in de allereerste en voornaamste plaats geschiedt, om goede schutters te vormen; zoo is de innerlijke waarheid, zoo moet dus ook de uiterlijke opvatting zijn.

Beloon den ijverigen instructeur der rekruten of huishoudelijke school, maar beloon vóór en boven alles den uitmuntenden onderwijzer in de schietkunst. Daardoor zal en het theoretisch en het practisch onderwijs, en dus de schietvaardigheid verbeteren.

Wij zijn reeds te uitgebreid geworden voor ons bestek, doch lieten door het gewicht des onderwerps ons daartoe verleiden.

Als eindresultaat dezer schiet-inspectie, zijn wij, met onze 89 pct. onbekwame schutters, van oordeel met den schrijver der onlangs in het licht verschenen *GESCHIEDENIS VAN HET SCHIETONDERWIJS BIJ DE NEDERLANDSCHE INFANTERIE*: *dat het onderwijs in het schieten bij ons nog in geenen deele op die hoogte is, waarop het slaan moest en slaan kon.*

In de tweede plaats stellen wij als hoofdvereischte voor eenen geoefenden infanterist, zijne volkomen bedrevenheid in de verstrooide vechtwijze.

Het snel-, ver- en juistschietend geweer verlangt die bekwaamheid nog in veel hooger mate dan zijne voorgangers. Bedekking door middel van het terrein, is voor den soldaat even onmisbaar als de pantsering voor een oorlogsvaartuig.

In het bijzonder zal bij de gevechten, als waaruit onze landverdediging grootendeels bestaan zal, de verstrooide vechtwijze eene ruime toepassing vinden, en van den soldaat eene volledige bekwaamheid verlangen.

Het zou een niet te verontschuldigen dwaling verraden, zoo

ik meende hier om uwentwil, zoo wat het gewicht als wat het karakter der verstrooide vechtwijze betreft, in alle détails te moeten treden. Geenszins; maar slechts zij het u herinnerd, dat ofschoon dat onderdeel der militaire opleiding het a b c uwer krijgskundige kennis uitmaakt en als wetenschap nauwelijks aan uwe voetzolen reikt, het toch voor onzen minder ontwikkelenden militien een vrij wat verhevener gestalte aanneemt.

Er ligt voor den militien vrij wat wetenschap in de 2de afd. der kompagnieschool, — het spreekt van zelf dat wij hier niet zoo hoogschattend spreken van de vormen „verspreiden, verzamelen en het répertoire signalen,” dat alles slechts zijn geheugen op de proef stelt; maar wij hebben op het oog het fond van het tirailleeren, wat verstand van den militien vraagt en de veldheerskunst van den tirailleur zou genoemd kunnen worden.

Een bekwaam, door examen gepromoveerd, gepatenteerd tirailleur mag wel zijne waarde gevoelen boven zijne andere min bekwame collega's, als een doctor in de rechten boven een beunhaas. Maar ook onze lands-defensie eischt, dat alle onze soldaten de doctorale bul in het tirailleeren verworven hebben. In vele van onze vele garnizoenen ontbreekt het echter aan hoogeschoolen voor die promotie.

Immers in de garnizoenen der provincie Zeeland, in verscheidene van Noord- en Zuidholland, voorts te Utrecht, Bergen-op-Zoom, Maastricht, Grave, en zeker nog wel andere, ontbreekt het compleet aan geschikt terrein voor het onderwijs in het tirailleeren. De hier aangewezen en genoemde garnizoenen huisvesten $\frac{4}{9}$, dat is ongeveer de helft onzer geheele infanterie (1).

(1) Zeeland.	Vlissingen.	8	Komp.
"	Middelburg	5	"
"	Neuzen	2	"
Noordholland.	Amsterdam	10	"
"	Hoorn.	4	"
Zuidholland.	Delft	5	"
"	Gouda	6	"
"	Gorcum	5	"
"	Woerden	3	"
Utrecht.	Utrecht	12	"
Noordbrabant.	Bergen-op-Zoom.	15	"
"	Grave	5	"
Limburg.	Maastricht	20	"

$$\frac{100}{225} = \frac{4}{9}$$

Nu wij zien dat de helft onzer infanterie dus moet verstoken blijven van de tirailleur-colleges, behoeven wij ons onderzoek niet verder door te zetten.

Deze leemte werkt niet alleen nadeelig op het gehalte der soldaten, maar ook op dat van het jeugdig en onbedreven kader, dat evenzeer de gelegenheid mist zich naar eisch te bekwamen in een deel van hun beroepswerk, waarvan de kennis, zonder nadeel voor de landsverdediging, in geen soldaat ontbreken kan.

In het tweede verslag der krijgsverrichtingen ter kust van Guinea lezen wij, dat de kommandant der landingstroepen, de luitenant ter zee 1^e klasse TEN BOSCH, eenen korten rusttijd tegenover den vijand benuttigde, om zijne soldaten en matrozen in het schieten en tirailleen te oefenen. Komt naar onze overtuiging dien officier hoogen lof toe voor die verdienstelijke activiteit, wij moeten er uit leeren, dat wanneer zelfs zoo geringe aanvulling van bekwaamheid als hier toch zeker slechts verkregen kon worden, niet te versmaden is, het gemis aan krijgsbekwaamheid op het oorlogsveld zich wel als een ander geducht vijand moet doen gevoelen.

Laat ons den grooten vredes-rusttijd benuttigen; de krijg zal er ons niet de gelegenheid toe geven.

De schietvaardigheid en het tirailleen maken de beide belangrijkste takken van opleiding voor onzen soldaat uit. Zij stellen al het andere — al mogen wij daaraan geen waarde ontzeggen — verre achter zich. Al ware al dat andere uitmuntend, het zou het tekort komende in die beide hoofdtakken niet kunnen vergoeden.

Zonder overdrijving toch kan men stellen dat een soldaat, die geoefend is op het schieten en tirailleen na, onbruikbaar rekrut is; een soldaat daarentegen, die goed schutter en goed tirailleur is zonder meer, is voor ons reeds een bruikbaar soldaat.

Daarom achten wij in het nu behandelde genoeg gegevens te hebben opgedaan, om over de geoefendheid onzer soldaten in haren geheelen omvang met grond te kunnen oordeelen, en haar onvoldoende te moeten noemen tegenover hetgeen thans het belang onzer defensie, in verband met de wijze van krijgvoering, verlangt.

Hiermede verlaten wij het exercitie-terrein, om een ander gewichtig element der soldaten-opleiding in oogenschouw te nemen, nl. *de krijgstuclt*.

Opzettelijke melding zal het nauwelijks behoeven, dat wij hier niet zoozeer op het oog hebben die krijgstucht, die, zonder hare noodzakelijkheid te willen miskennen, slechts eene verwantschap met de ware krijgstucht pretendeeren kan. Niet die huishoudelijke kazerne-tucht, die eigenlijk met den krijg niets te maken heeft, en beter *discipline-de-ménage* of inwendige diensttucht zou kunnen genoemd worden, omdat zij een onreinen soepketel op 2 toeren instructiepeloton, een bevleete kapotjas op 4 dagen arrest taxeert, en een soldaat die 4 maal, ieder keer binnen een jaar tijds, dus 4 malen in 4 jaren, al is het dan ook 'savonds, beschonken in het kwartier kwam, in het strafregister als een aanhoudenden dronkaard uitmaakt, hoe flink soldaat hij overigens ook wezen moge, en zoo onwillekeurig meêwerkt, om de goede burgerij in den waan te brengen dat het Nederlandsche leger, zoo niet een kweekschool, dan toch een kosthuis is voor dronkaards. Die tucht, die tot hare handhaving alleen gezag en middelen tot geweld vordert, die met de BRAVE HENDRIKKEN geene, met de vurige energieke gestellen, met de jongens van JAN DE WIT gedurig processen heeft. Neen, niet haar bedoelen wij thans, maar die ware krijgstucht, die met een pleonasme de oorlogs-krijgstucht zou genoemd kunnen worden, en die uit eer- en plichtgevoel geboren, weder eer- en plichtgevoel aankweekt; eer- en plichtgevoel, die den soldaat besluiten doen den hem toevertrouwen post niet te verlaten, en de bevelen zijner superieuren te gehoorzamen, hoe zwaar die ook te volbrengen zijn; die tucht, die meer moreelen invloed dan autoriteits-dwang tot hare handhaving vordert. In één woord, wij denken hier aan die verheven hoedanigheden, die zich zoo schitterend afteekenen in de vereering des vaandels, met het heilig begrip, dat trouw te zijn aan het vaandel een eerste plicht, voor het vaandel te sterven de schoonste dood, het vaandel te verraden de grootste schande is.

Of zouden die krijgsdeugden van weleer in onze practische eeuw slechts zinsbegoocheling geworden zijn? Zouden zij de krijgswaarde onzer soldaten niet meer verhoogen, maar slechts ijdele vormen zijn? Geen heilige realiteit? Praalzuchtige illusie? Meer niet? Wat wordt er dan van onzen eerbied voor eene roemrijke smettelooze geschiedenis, wat van onze gehechtheid aan een vrij en onafhankelijk Vaderland? Wat anders dan illusie en dwaalbegrip?

Het was Augustus 1831.

De conventie van Leuven was gesloten; ons leger keerde uit België naar de Hollandsche grenzen terug.

De Prins van Oranje bevond zich te Thienen, en nam daar een gedeelte van het Fransche legerkorps, dat onder den maarschalk GÉRARD België binnenge trokken was, in oogenschouw. In galop de gelederen voorbij snellende, wekte de ridderlijke vorst al aanstonds een eerbiedige geestdrift in de Fransche gelederen.

Daarbij was — ik meen het 12^e regiment van linie — volgens getuigenis van Fransche officieren „un des beaux régiments de l'armée, faisant partie du petit nombre de ceux, qui avaient gardé leur numéro de l'empire” — eene hooge onderscheiding voor den Franschen soldaat — „d'avoir gardé son numéro de l'Empire.”

Genaderd voor het vaandel van dat regiment, of liever voor de half verbrande en half verscheurde flarden die er van overgebleven waren, maar die het regiment, waarboven zij zich verhieven, als met een schitterenden stralenkrans van roem schenen te omgeven, houdt de Prins eensklaps de teugels van zijn paard terug. Het strijdros gehoorzaamt. ORANJE ontbloot het hoofd en brengt met zijnen onnavolgbaren groet en met zijn weergaloozen blik hulde aan dat doorluchtig overschot, dat zooveel dapperheid, zooveel heldenmoed vertegenwoordigde.

Bij die eerbetooning van zoo bevoegde zijde gekregen, steeg de geestdrift in die schare van beproefde krijgers ten top, en wie zal het betwijfelen, of dat enkele feit was genoeg, om die Fransche regimenten onder den Prins van Oranje schier onverwinnlijk te doen worden? Neen, dat is geen illusie. Ook onze militiens zijn vatbaar voor die deugden. Maar buiten hunne schuld verspreid in zoo vele kleine garnizoenen, hebben zij voor de helft nimmer hun vaandel aanschouwd, weten nauwelijks dat het bestaat, zeker niet genoeg wat het beteekent.

Nog geen drie maanden bevindt zich onze militien onder de wapens, nauwelijks is hij de rekrutenschool ontloopen en in nog zoo vele andere takken van zijn beroep overvaren, of daar treedt hij op, hij, de ongeoeffende — als een man die zijn beroep kent — niet naast, veel minder onder oudere soldaten, maar zelf vertoont hij zich als zoodanig. — Hij, de nog onbeholpen rekrut, die voor drie maanden geleden nog het krijgsmansgewaad niet

om de lendenen had, — die omstreeks half Mei als een vreemde-ling in de gelederen trad, staat reeds met den aanvang van Augustus daar als de kern onzer actief dienende infanterie. Jaarlijks wordt zoo, in Augustus, als het zoogenaamd blijvend gedeelte der lichting van het vorig jaar huiswaarts keert, nagenoeg geheel het wapen vernieuwd.

Onder die omstandigheden moeten wel alle zuivere militaire traditiën, alle begrippen van echten korpsgeest, het billijke besef van eigenwaarde, en alle goede waardeering van des Nederland-schen krijgsmans edele roeping, een bolwerk te zijn voor de rechten zijner dynastie en voor de onafhankelijkheid van zijn land, volkomen wegsterven.

Verre van ons een versleten fanfaronnade-geest of een zucht tot aanmatiging van ingebeelde rechten in de gelederen terug te wenschen, maar wij zagen gaarne die edele deugden in onze gelederen ontwikkeld, waardoor bij de bekwaamheid zich plichtbesef en lust voor de vervulling hunner grootsche taak weten te voegen. Wij zouden gaarne de drijfveeren in werking zien gebracht, die tot daden van zelfopoffering leiden kunnen; want de Nederlandsche soldaat, de Nederlandsche militien is er vatbaar voor.

Wij weten het, daarvoor is het oorlogsveld de beste leerschool. Wij kunnen in vreedstijd daarvan niet de voortreffelijkste levens-teekenen verwachten, maar er is toch een groot verschil tusschen de kalme aanschouwing harer slooping, en de toepassing der voorhanden middelen om die deugden levendig te houden.

De verdeeling van 9 regimenten infanterie in meer dan 30 garnizoenen, is in meer dan een opzicht een slagboom voor de ontwikkeling harer krijgswaarde te noemen. Neem dien slagboom weg, en gij zult reeds veel gewonnen hebben! Niet enkel voor een militie-leger in het bijzonder met zijnen beperkten dienstdtijd, maar voor ieder leger met hoe langen dienstdtijd ook, moet men verdeeling en afzondering als gevaarlijk vermijden, maar vereeniging en samenvoeging aanbevelen voor de vorming van den soldaat. Wij achten de opwekking van den krijgsmansgeest in onze militiens minder afhankelijk van eenen uitgestrekten dienstdtijd, dan wel van de wijze waarop en de omgeving waarin hij dien tijd doorbrengt. De zoo even opgesomde nadceelen zullen wegvallen, zeker verminderen, door grooter troepenvereeniging. Daar-

door zal een *cachet militaire* bij het kader en de vrijwilligers ontstaan, dat zij nu evenzeer missen als de militiens, doch die het dan spoedig van hen zullen overnemen.

Geruimen tijd heeft men getracht de nadeelen, die de kleine garnizoenen voor het krijgsgelalte onzer troepen blijken te bezitten, weg te nemen, door garnizoensverandering, of juist gezegd door veelvuldige troepenverwisseling. Naar wij om vele redenen hopen, is men van dat denkbeeld terug gekomen. Trouwens wat zou die verwisseling baten? Het kwaad zit in de verbrokkeling der infanterie in 34 stukken, die van elkander verwijderd blijven, elkander vreemd raken, te zwak zijn om hunne technische bekwaamheid en moreele begaafdheden te ontwikkelen, omdat ook hierbij eendracht macht maakt.

Hoe en waar nu die kleine en nog kleinere deelen over het Rijk verspreid liggen, doet niets ter zake.

Vereenig dus onze soldaten zooveel doenlijk, juist niet in groote steden, maar tot groote garnizoenen. Het langdurig verblijf in hetzelfde garnizoen benadeelt de soldatenwaarde niet. Dit doen alleen de ongeschikte garnizoenen, die zijnen werkkkring belemmeren en hem van zijn soort verwijderd houden.

Voor de vorming van den militien tot soldaat in weinige maanden, zouden wij nog meer afdoende uitkomsten verwachten, indien men zijne opleiding in stede van binnen stadsmuren en in de kazerne, in het open veld, bijv. een of meer lichten vereenigd in een of meer kampen, deed plaats hebben. Na weinige maanden zou men van daar hem huiswaarts kunnen doen keeren, grondiger en duurzamer geoefend en met beter soldatenbegrippen behebt, dan wanneer hij nu na 15 maanden tijds uit de kazerne in de ouderlijke woning terugkeert. Hiermede zou zelfs de groote bemoeial, de wijsneuzige *zuinigheid*, die toch ook altijd „present!” roept op de appels van krijgczaken, genoegen kunnen nemen, omdat men langs dien weg, naar wij vermoeden, bovendien nog al eene aanmerkelijk besparing zou verkrijgen in de uitgaven, voor de eerste oefening der militiens nu vereischt.

Vijf maanden kampoefening ruim betaald, zouden op den duur wel met een batig saldo uit de uitgaven, nu door 10 of 15 maanden stadsverblijf verslonden, kunnen bestreden worden.

De uitgaven voor de opleiding der militiens gedurende de win-

termaanden, achten wij grootendeels toch verloren geld. Hemelen grondwater, samenspannende met een barre natuur, houden de militiens een groot gedeelte van den winter binnen de kazerne. Wij kunnen de bewering niet toegeven, dat de militien veel vooruit komt in militaire waarde van 1 October tot 1 April. Gedurende die zes maanden heeft toch de dienst meestal den volgenden dag plaats; bijv. orders van het rapport : *morgen tirailleeren; morgen militaire marsch; morgen velddienst*; maar *heden* is het altijd te huis blijven; *heden geen uitrukken maar theorie; heden geen uitrukken maar sneeuw opruimen*. De vorderingen, door de militiens in die zes wintermaanden gemaakt, kunnen het volle kostgeld, dat er toch voor betaald wordt, niet valideeren.

Soms hoort men de meening voorstaan, dat die zes maanden toch dubbel het geld waard zijn, omdat de soldaat juist in dien tijd gewoon gemaakt wordt aan de eigenaardigheden van het kazerneleven, dat toch ook een middel is om zijne krijgswaarde te verhoogen. Die meening is valsch. In de kazerne leert de militien zijne spijsen zelf bereiden, zijne legerstede arrangeeren, zijn kamer en kwartier reinigen, plaatscorveën, inkoopen, instructie-peloton exerceeren en koffij drinken. Wat heeft nu dat alles gemeen met zijne bestemming voor den oorlog? Wij doen aan alle geleerden de geleerde vraag: waar is in de tactische leerboeken het artikel kazerne te vinden? Immers nergens, zelfs niet in *Gatti's Taktik der nächsten Zukunft*. Men zou soldaat worden in de kazerne: JUNOT is geen maarschalk van Frankrijk geworden in de kazerne, maar op de batterij *des hommes sans peur*.

Wat is de kazerne? Als de oorlog gedaan is en de krijgslieden uit het veld terug keeren, om na den zwaren arbeid een welverdiende rust te genieten; wanneer de oorlog hen bedankt heeft, dan neemt de kazerne hen op, en wacht hen af, met geheel andere dan oorlogsbezigheden. Zij, mannen, leeren daar het voorschootelijk vrouwenwerk verrichten. Als men in de kazerne soldaat werd, zouden de oude mannenhuizen voortreffelijke *foyers* zijn, *pour les bataillons invincibles*.

Als er altijd oorlog was, was er nooit een kazerne. Is er klaarder betoog dat de kazerne niets met den oorlog gemeen heeft, en het een dwaalbegrip is soldaten in de kazerne te vormen? Geen zeeman groeit op de heide, geen huisman op de

golven, geen krijgsman in de kazerne. De kazerne is de antipode van het krijgsberoep.

Niet in de kazerne dus, maar in het veld; dáár kan men soldaten vormen, zoo goed en volkomen, als dit zonder oorlog geschieden kan. In het veld kan men den militien onderwijzen in alle werkzaamheden en verrichtingen, die de oorlog van hem vorderen zal, zoo in het gebruik van zijn vuurwapen, als in de voorziening in zijn onderhoud; zoo in het gebruik van het terrein tot bescherming van zijn lijf tegen vijandelijke projectielen, als om er op te rusten onder den blooten hemel; zoo in de gehoorzaamheid aan zijne superieuren, als om zich door kameraadschappelijke banden te hechten aan zijne wapenbroeders en trouw te worden aan zijn vaandel tot in den dood.

Wij achten zulk een plan ten volle uitvoerlijk. Wij gelooven dat er niet veel bekwaamheid gevorderd wordt om onze kaders en vrijwilligers, die er wellicht door vermeerderen zouden, zoo veel mogelijk te vereenigen in drie of vier garnizoensplaatsen, met goede oefeningsterreinen in hare nabijheid; maar wij gelooven des te meer en houden ons overtuigd, dat hunne militaire kwaliteit daardoor spoedig op een goede, thans ongekende hoogte, zou kunnen gebracht worden.

Wij zouden er geen gevaar in zien, alleen onze kaders en vrijwilligers tot het zoogenaamd blijvend gedeelte te bestemmen, en de opleiding onzer militiens geheel of ten minste grotendeels in het open veld te doen plaats hebben. Wij hebben strenge eischen gesteld aan de geoefendheid onzer soldaten, wij vorderen degelijke bekwaamheid; doch wij meenen, dat men die in het veld in betrekkelijk korten tijd beter verkrijgen kan, dan ooit in de kleine ongeschikte garnizoenen.

Indien de verwachtingen, die wij van den maatregel eener vereeniging der kaders en vrijwilligers in weinige garnizoenen, en van de opleiding der militiens in het veld koesteren, gegrond zijn, dan kan er tegen de uitvoering van zulk een plan geen onoverkomelijk bezwaar bestaan. Moge het aanvankelijk geldelijke offers vorderen, op den duur zal dit het geval niet zijn; alleen de overgang, de voorbereiding tot dit stelsel zal natuurlijk voor eeuemaal meerdere uitgaven eischen. Daarbij valt, helgeen wij reeds opmerkten, toch ook in rekening te brengen de groote be-

sparing, die men door een verblijf van vijf of zes maanden onder de wapenen zal verkrijgen, in verhouding der uitgaven die nu door 10 en 15 maanden worden verslonden, al is ook het kamp-leven op zich zelf kostbaarder dan dat in het garnizoen. (1) Bovendien is het de groote vraag: wat eischt het groote belang van 's Lands onafhankelijkheid? Dat belang beheerscht alles, en eischt goed geoefende soldaten.

Afgescheiden evenwel van deze rationeele omwenteling in het stelsel van soldaten-opleiding, wier verwezenlijking wij waarschijnlijk niet spoedig zullen aanschouwen, omdat zij een volslagen ommekeer van zaken zou wezen, blijft nog de vraag, of niet met hoofdzakelijk behoud van den bestaanden toestand, behoudens eenige wijzigingen, toch in de dislocatie reeds betere uitkomsten zouden verkregen kunnen worden aangaande de bekwaamheid onzer verdedigers, dan nu het geval is? Ook dit komt ons niet onmogelijk, maar zeer waarschijnlijk voor.

Er is voor den soldaat veel te leeren, maar het is met het oog op de tijdsbepaling voor zijn onderricht niet voldoende uit te maken *wat* hem geleerd moet worden, maar vooral ook *hoe* het hem onderwezen moet worden. Indien nu langs den gevolgen weg 10 maanden blijken onvoldoende te zijn voor zijne opleiding, dan is het nog volstrekt niet bewezen, dat men langs eenen anderen weg in die 10 maanden niet verder zou kunnen komen, of zelfs niet met vijf of zes maanden zeer goed zou kunnen volstaan. Men onderzoekte dus eerst of er geen oeconomischer, geen productiever methode van onderwijs bestaanbaar is dan die wij nu sedert onheuglijke tijden, in weerwil der veranderingen in de krijgvoering, zijn blijven volgen. Die betere methode is te vin-

(1)	In garnizoen:	In kamp:	
Een man kost per dag . . .	f 0,50	f 0,60	Deze berekening geeft het batig saldo aan, verkregen door 5 kampmaanden met 1 garnizoenmaand, te samen 6, boven 10 maanden in het garnizoen.
per maand. 15	15	15	
5	90	90	
10	150		
Opkomst onder de wap. is	gelijk.	2	
Uit het kamp naar het garnizoen. . . .		2	
Verschil 150 —	107	= 43×7500 gemidd. lichting	
		= 322500	
Af: voor goede toelagen en goede kampinrichting jaarlijks		70000	
		bezuiniging . . . f 252500	

den. Tot dusverre heeft men, denklijk om de betrekking tusschen geld en tijd, alleen proeven genomen op de oefening der soldaten door variatiën in den tijd. Er zijn 3, 5 en 10 maanden beschikbaar gesteld; doch de uitkomsten zijn daarbij, 't is vrij natuurlijk, weinig veranderd. Maar men bedenke toch dat niet de *tijd*, maar *overleg* het halve werk is. Het beginsel van regeling en verdeeling van den arbeid is een hoofdfactor voor de productie: zij moet dit consequentelijk ook zijn voor de vorming van krijgslieden. Het zal toch wel niet zeer gevaarlijk zijn, nu toch verbetering wenschelijk is, eens de proef te nemen in hoeverre door eene andere regeling van de opleiding betere resultaten verkregen kunnen worden. Uit de zekerheid aangaande de methode volgt van zelf de zekerheid aangaande de tijdsbepaling. Blijkt dan vijf of zes maanden in beginsel, bijv. met jaarlijksche herhaling, voldoende, zooveel te beter; worden er 10 ja 12 maanden gevorderd, welnu, dan is het zooveel te kostbaarder, maar men heeft de overtuiging, dat het niet anders kan. A priori durven wij de eerste uitkomsten voorspellen.

Om trouw te blijven aan ons programma, vergunne men ons nog eenige oogenblikken te vertoeven bij de beschouwing der krijgswaarde, waarmede onder de gegevene omstandigheden ook de schutterij aan de landsverdediging zal kunnen deelnemen.

De grondwettige bestemming der schutterij is ontwijfelbaar, om in tijden van oorlog te dienen tot verdediging des lands.

Daarop is de sterkte der staande armée en van onze militie gebaseerd.

Het leger zal bij de landsverdediging eene medewerkster vinden in de schutterij.

Aan de schutterij eene partiële of bijzondere bestemming bij de landsverdediging toe te kennen, komt ons onaannemelijk voor.

Uit de wet is die bijzondere bestemming niet te lezen; uit den aard der zaak is zij niet bestaanbaar.

Het zou eene gevaarlijke praktijk zijn, de schutterij geheel of gedeeltelijk vooraf uitsluitend te bestemmen tot de bezetting van deze en gene versterkte plaatsen, vaste posten enz, en aan het leger alle diensten daarbuiten uitsluitend op te dragen.

De oorlog zou zeker zulk eene verdeeling niet duurzaam gedoo-

gen. Hij vordert gelijke bestemming voor schutterij en leger, wederzijdsche ondersteuning, naar de omstandigheden dit vereischen.

De schutterij moet dus voor de taak der landsverdediging bekwaam zijn, in dezelfde mate als het leger.

Het zou niet opgaan, aan het staande leger de medewerking der schutterij toe te zeggen; neen, het zou niet opgaan het vaderland grondwettelijk gerust te stellen met de verzekering, dat zijne verdediging ook aan de schutterij zal worden toevertrouwd, en tevens toe te laten dat de schutterij de bekwaamheid tot die grootsche taak ontbeert.

Slechts in vreedstijd is verschil tusschen schutterij en leger — niet in strekking: beide dienen dan tot handhaving der rust — maar alleen in maatschappelijke gesteldheid. In oorlogstijd zijn beide in alles gelijk, geroepen tot de verdediging des lands.

Als onze onafhankelijkheid even goed gewaarborgd was door eene schutterij met minder bekwaamheid dan daartoe bij het leger noodig is, was het geheim eener goedkoope weerbaarheid gevonden. Men had dan alles slechts tot schutterij in te richten, bijv. 100 000 land- en 40 000 zeeschutters om ook de marine te helpen.

Het zou eene ongerijmdheid zijn aan te nemen, dat een ongeoeffend schutter naast een geoeffend soldaat gelijke waarde als deze laatste verkrijgen zou.

Er bestaat ook geen grond meer, om de bekwaaming van den *schutter* nog aan den oorlog zelf over te laten. Daarvoor is het soldatenwerk tegenwoordig te technisch, te wetenschappelijk geworden. Hij moet die bekwaamheid in vreedstijd verkregen hebben.

Wij willen thans zien hoe het met de bekwaamheid gesteld is.

Zoo als bekend is, zijn er thans 2 categoriën van schutterij: de eerste, de *dienstdoende* genaamd; de andere categorie draagt, zeker niet ten onrechte, den naam van *rustende schutterij*. De dienstdoende schutterij bedraagt in ronde cijfers 34 000 man; daarvan zijn 8000 mannen bij het leger onder de wapens geweest, de overige zijn dus ongeoeffenden, en wel 26 000 of 77 pct. De rustende schutterij bedraagt ongeveer 64 000 man, waarvan 12 000 man die in het leger gediend hebben, dus 52 000 ongeoeffenden of 80 pct. De sterkte der beide categoriën te samen beloopt alzoo 98 000, waaronder 20 000 gedienden en 78 000 of 80 pct. onge-

oefenden. Hierbij moet in het oog gehouden worden, dat de 20 pct. geoefenden meerendeels bestaan uit militiens met eenen korteren diensttijd, en op zijn best met nauwelijks voldoende geoefendheid.

De schutterij is er dus verre af van de bekwaamheid te bezitten, die voor eene vervulling harer plichten in den verdedigingskrijg onmisbaar is.

Hoe kan het anders! De bestaande Schutterijwet heeft slechts van 1 April tot 1 October per maand 2, dat is in het geheel 12 oefeningen, beschikbaar gesteld, onder bepaling, dat iedere oefening zal aanvangen 's namiddags te 5 ure, en eindigen moet een half uur voor zonsondergang. Nu is in April en September de gemiddelde tijd van zonsondergang kwartier voor 7 en kwartier over 6 ure. In die maanden zal dus de oefening te 5 ure aanvangende, te kwart over- en kwartier vóór 6 uur geëindigd moeten zijn. Er zal dus juist tijd genoeg zijn om op de loopplaats te vergaderen, appèl te houden, van daar te gaan zien of het exercitie-veld zich nog ter zelfder plaatse bevindt, en dan in te rukken. Neemt men aan, dat van de overige 8 oefeningsdagen 2 malen wordt afgewimpeld, en de overige 6 gemiddeld 3 uren duren, kan krijgt men een totaal van 20 uren voor een geheel jaar tot oefening van die 26 000 *ongeoefende* schutters. Als die wet maar drie maanden onder de wapens was geweest, zou ze ons die onmogelijke bepaling zeker niet te lezen hebben gegeven.

Wij moeten ons bij onze beschouwingen bepalen tot de actualiteit, en kunnen dus de project-wet onaangeroerd laten; alleen vergunne men ter loops de opmerking, dat deze 80 uren, dus hoogstens 28 oefeningen à 3 uren voor de ongeoeffenden, en niet meer dan 20 uren of 6 gelijke oefeningen voor de geoefende schutters bestemt. Het behoeft wel geen betoog, dat met die 28 oefeningen, verdeeld over een geheel jaar, geen soldaat kan gevormd worden, die, wij noemen alleen dit, zooveel schietvaardigheid bezit als des vijands bekwaamheid misschien vorderen zal, zeker vorderen kan.

Met die wet zou dus de ongunstige omstandigheid blijven voortduren, dat van bijna 100 000 man, die men voor de verdediging des lands bestemt, 80 000 man ten eenenmale onbedreven zijn in het moeilijke handwerk waartoe zij dan zullen geroepen worden, en waarvan de vrijheid van het Vaderland zal afhangen.

Alom ontwaren wij bij de schutterij thans de verschijnselen,

dat zij meer en meer van de zware taak harer krijgsbestemming bewust wordt, meer en meer hare tekortkoming beseft, en daarin wil voorzien. Onkunde in het krijgsvak wordt haar een last; zij wil hare grootsche roeping waardig zijn. Weldra zal men in de hoofdstad des lands schutter-officiëren uit alle oorden zien samenkomen, om over de belangen der schutterij, dat is over de belangen van het vaderland, te beraadslagen. Wij kennen plaatsen waar schutter-officiëren zich begeven tot practische bekwaming in de gelederen van het leger; waar het kader zijne leiding, zoo veel dit kan, aan onderwijzers uit het leger toevertrouwt. Elders komen de leden der schutterij te samen tot onderling theoretisch onderricht. De verhouding der leden van de schutterij tot die des legers, laat over het geheel niets te wenschen over. Beide beseffen meer en meer dat hunne roeping dezelfde is.

Geen wonder voorwaar! Onze schutters zijn Nederlanders en zonen van hen, die vóór 40 jaren voor hunnen koning en hun vaderland met roem gestreden hebben, geleid door den degen van hunnen doorluchtigen veldmaarschalk.

De schutters van heden willen trouw blijven aan dat schoon verleden, en voorzeker door geestdrift, moed en vaderlandsliefde gedreven, zullen zij toch naar de kampplaats snellen, al schieten ze in krijgsbekwaamheid te kort. Daarom hebben zij dan zoo veel te meer aanspraak, dat men hun vooraf ook de bekwaamheid geve.

Daartoe bestaat, naar ons bescheiden oordeel, geen ander middel, dan de algemeene dienstplichtigheid, ten minste de volkomen afschaffing der plaatsvervanging, met volkomen goede oefening bij de militie en onmiddellijken overgang uit de militie tot de schutterij.

Daardoor zal de schutterij worden wat zij zijn moet, en wat zij ook zijn wil: een leger van 100 000 krachtige vaderlandsche mannen, die in vreedestijd de welvaart des lands verhoogen door industrie, kunst en wetenschap, maar in tijden van oorlog en gevaar ook het krijgswaard weten te hanteeren tot schrik en nadeel van de vijanden des vaderlands.

En wanneer men dien weg inslaat, dan doet men toch niets meer dan volle levenskracht schenken aan het grondwettelijk voorschrift, dat het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied aanwijst, als een der eerste plichten van alle ingezetenen.

De VOORZITTER zegt daarna: De Vergadering heeft voorzeker met mij den heer SCHRAVER met het grootste genoegen aangehoord. Zijne rede onderscheidde zich niet alleen door haar inhoud, maar ook door haar goeden vorm en eene heldere voordracht. Ik geloof de tolk der geheele Vergadering te zijn met den heer SCHRAVER bijzonderen dank te betuigen. (*Toejuiching*).

Thans open ik de beraadslaging, zoowel over de voordracht van den heer SCHRAVER, als over het vierde punt van de rede van den heer HOOGENBOOM, in de vorige Vergadering gehouden.

De heer HOOGENBOOM: Met groot genoegen kan ik constateeren dat de heer STIELTJES het met mij eens is, dat het verlaten van de buiten-liniën, waaronder de IJssel, en het bepalen van de verdediging tot de Utrechtsche-linie, niet alleen de noodlottigste gevolgen voor ons land zouden hebben, maar zelfs de verdediging *ten eenenmale onmogelijk zou maken*.

De heer STIELTJES zegt te recht, dat men in den laatsten tijd is *gewoon geworden* door geconcentreerde verdediging te verstaan, die welke ik noemde, en juist omdat men die gewoonte langzamerhand als het ware onmerkbaar heeft trachten in het leven te roepen, acht ik het noodzakelijk dat allen, die van een tegenovergesteld gevoelen zijn, dat gevoelen uiten. Zoo is het niet vreemd, dat men in dagbladen en geschriften over de IJssel-linie, Groningen, 's Bosch, Nijmegen, enz., ziet schrijven als of het *onbetwistbaar* is, dat die liniën en sterkten geen nut hebben, ja, wat nog erger is, *schadelijk* zijn; als of de steller dier artikelen zelfs niet durft veronderstellen, dat er nog lezers zullen gevonden worden, die het dan toch wel eens gaarne bewezen zouden zien. Dát juist acht ik gevaarlijk; daartegen moet naar mijn idée gestreden worden.

Zoo las ik een paar weken geleden in een geschrift de aanhaling uit een tijdschrift van 1867, dat mij ontgaan was — men kan tegenwoordig niet *alles* lezen en nog minder alles onthouden — waarin de heer DE ROO VAN ALDERWERELT als groote grief tegen het behoud van de IJssel-linie opgeeft: *dat, zoo wij die linie behouden en verbeteren, ieders bevelhebber zich verplicht zal achten, die linie, ook onder alle omstandigheden, te verdedigen*.

Ofschoon ik volkomen overtuigd ben, dat men hier niet behoeft

te verdedigen wat men elders heeft geschreven, zoo vermeen ik toch dat het hier de plaats is, daar tegen op te komen, als men zich met den inhoud dier geschriften niet kan vereenigen.

Het komt mij voor dat, onverschillig of men den IJssel *als linie* wil behouden of niet, het bouwen van forten op de wegen, die deze rivier passeeren, altijd *noodzakelijk* blijft. Zonder die forten toch is het fort bij Pannerden niet veel waard, en zijn de kosten van dat fort en die ten believe van den waterstaat daar besteed, vrij wel als nuttelooze uitgaven te beschouwen. Naar mijn gevoelen toch zal de vijand liever zijn geschut per spoor dan te water vervoeren. Per spoor brengt hij zijn geschut en verder materieel *onmiddellijk* voor Vechten en Rijnauwen. Te water het materieel vervoerende, moet hij het ergens met veel moeite aan de Lek aan wal zetten en met veel inspanning nog op een aanmerkelijken afstand te land vervoeren. Om geschut vóór Naarden te brengen, verdient het gebruik van den spoorweg natuurlijk nog veel meer de voorkeur.

Spreekt men dus van het verbeteren van de IJssel-linie, dan wordt daaronder, naar mijn gevoelen, stilzwijgend verstaan het bouwen dier forten door mij verondersteld, twee groote en drie kleine. Nu zijn het juist die forten, die de verdediging facultatief maken.

Bij de verdediging van den IJssel zijn drie gevallen mogelijk:

1°. Zijn alle omstandigheden gunstig, dan is die rivier met goed gevolg langen tijd te verdedigen.

2°. Zijn de omstandigheden minder gunstig, dan is eene verdediging gedurende eenige dagen — wat voor ons reeds veel waard is — mogelijk.

3°. Zijn de omstandigheden ten eenenmale ongunstig, dan is de verdediging niet mogelijk en zou men het leger, daarachter geplaatst, in groot gevaar brengen.

Kan men dus de IJssel-linie zoo inrichten dat eene verdediging *mogelijk* maar niet *noodzakelijk* is, dan kan die linie in twee van drie denkbare gevallen groot nut aanbrengen en, zoo in elk geval de afsluiting der wegen voor langen tijd is gewaarborgd, levert zij zelfs in het derde geval nog onberekenbare voordeelen op.

Die forten nu waken het mijns inziens mogelijk. Zoo alle omstandigheden in ons nadeel zijn, trekt het leger niet naar den IJssel, maar wordt aan de bezetting der bruggehoofden de last

verstrekt, zoo veel mogelijk het materieel daaruit over te brengen naar de forten, die in de onmiddellijke nabijheid liggen, en wat niet mede gevoerd kan worden, onbruikbaar te maken. Die bezetting kan zich zelf redden door naar Utrecht terug te trekken, of wel, in het uiterste geval, zich in die forten te werpen. Wij verlaten dan den IJssel, wat altijd nadeelig op het moreel kan werken, *niet*, maar wij concentreeren er alleen onze strijdkrachten; wij verlaten als het ware de buitenwerken, wij trekken bij het naderen van den vijand onze voorposten in. Mocht het moreel dan toch nog lijden, dan zal het zich zeker spoedig herstellen, als wij hooren, dat die forten uitnemend verdedigd worden, dat de bezetting daarvan onwrikbaar op haar post blijft. Men zal de aandacht spoedig van die verlaten forten afwenden en de oogen alleen vestigen op den kruiddamp die boven de forten zweeft, op de Nederlandsche vlag, die nog altijd daarin den vijand tegenwappert.

Die groote grief, en ik geloof de grootste die men tegen de IJssel-linie in batterij brengt, wordt naar mijn gevoelen daardoor grootendeels opgelost of minstens zeer in waarde verminderd.

Ik heb nog twee punten betreffende het door den heer STIELTJES in de voorgaande vergadering gesprokene, nader te behandelen.

In de eerste plaats heeft die geachte spreker gezegd, dat ik niet gerekend heb op ons leger te velde; dat ik niet bedacht ben geweest op de mogelijkheid die er bestaat om, zonder dat de vijand die voor den IJssel staat het bespeurt, een gedeelte van ons IJssel-leger onverwacht naar Nijmegen te zenden en de dekking van het door mij daar veronderstelde belegerings-park te verslaan. Ik heb er reeds op gewezen, dat dit onmogelijk is, daar onze troepen in het gezicht van den vijand, al is die merkelyk zwakker, de Waal niet zullen kunnen overtrekken, *zoo het bruggehoofd is gesloopt*. Het komt mij echter voor dat de heer STIELTJES nog iets vergeten heeft, wat in de oorlogen meer en meer van invloed zal worden, namelijk de *telegraaf*.

De telegraaf, die onpartijdig vriend en vijand zal ten dienste staan, zal zulk eene onderneming voor ons *allergevaarlijkst* maken. Ik geloof dat de geachte spreker het met mij eens zal zijn, dat het korps waarmede wij den vijand, die door de Waal is gedeckt, zullen willen verslaan, niet zoo heel klein zal kunnen zijn, zelfs al veronderstellen wij (ik acht het onmogelijk) dat de over-

tocht over de Waal kan geschieden. Het IJssel-leger zal dus merklijk verzwakt worden. Daar wij verrassend moeten optreden en moeten zorgen dat de vijand aan den IJssel niets bespeurt, zoo zal men van den nacht gebruik moeten maken en de troepen grootendeels moeten nemen van het vak Westervoort-Zutphen. Wat zal nu geschieden? Bij het aanbreken van den dag ontdekt men te Nijmegen onze troepen, en daar het terrein dat de vijand bezet de Overbetuwe beheerscht, zal de vijand vrij nauwkeurig de sterkte kunnen schatten. In weinige minuten geeft hij hiervan kennis aan de troepen die voor den IJssel staan, en de bevelhebber *dáár* zal die schoone gelegenheid niet ongebruikt laten voorbijgaan, maar onverwijld den overtocht beginnen, overtuigd dat hij slechts eene zeer zwakke troepenafdeeling over zich heeft. De rideau, die wij laten staan, zal hem niet beletten te Nijmegen te zien, wat hij aan den IJssel niet kan opmerken. Ik geloof daarom dat *zonder bruggehoofd* bij Nijmegen de Nederlandsche troepen hier in 1870 of volgende jaren niet zullen doen, wat de Polen *veertig* jaren vroeger, in 1831, met zoo veel succès hebben ten uitvoer gebracht.

Behouden wij echter het bruggehoofd bij Nijmegen en wil de vijand toch van die zijde met zijn belegerings-park de Waal trachten te naderen, dan verandert de zaak. Nu is het mogelijk in alle stilte een groot gedeelte van het IJssel-leger des nachts in het bruggehoofd te werpen. Wordt nu de vijand van uit het bruggehoofd aangevallen, dan kan hij lang in den waan verkeerden, dat hij de bezetting van die positie tegenover zich heeft, vooral als deze hem aan dergelijke uitvallen heeft gewoon gemaakt, en het is dan al zeer goed mogelijk dat hij eerst zijn dwaling bespeurt, als hij reeds half verslagen is. Wel is waar kan hij dan nog telegraphieeren naar den IJssel, doch het gunstigste oogenblik om *dáár* den overtocht te beginnen is dan voorbij, te meer daar de troepen die naar Nijmegen gedetacheerd zijn, het gevecht aan de bezetting van dit bruggehoofd kunnen overlaten en onverwijld naar den IJssel terugkeeren, wat vooral in *zéér* korten tijd mogelijk zal zijn, als de lijn Nijmegen—Arnhem zal zijn daargesteld.

Zonder bruggehoofd dus is het *zéér twijfelachtig* of onze troepen handgemeen kunnen worden met den vijand, en is het *zeker* dat deze *van het eerste oogenblik* af aan weet, dat hij te doen heeft

met een gedeelte van het IJssel-leger, en kan hij dus zijne krijgsmakkers voor den IJssel daarvan kennis geven.

Met het bruggehoofd kunnen wij den vijand onverwacht overvallen, en zal hij nog langen tijd in den waan verkeerren alleen met de bezetting te doen te hebben.

Ook is het nog zeer goed denkbaar dat hij, door een schijn-aanval van de zijde der bezetting misleid, zal wanen een gedeelte van het IJssel-leger over zich te hebben, en dit naar den IJssel zal telegrapheeren. De troepen *daar* zullen dan onverwijd, dus midden op den dag, den overtocht beproeven, en om geen tijd te verliezen misschien niet eens op andere punten schijnbewegingen doen. Het zal ons dan gemakkelijk vallen dien overtocht te beletten, en de vijand zal tevens verraden waar hij zijn brug-materialen bijeen heeft getrokken.

Misschien zal men zeggen: „als het bruggehoofd er is, zal de vijand met zijn park *niet* van die zijde oprukken.” Is dat zoo, dan geloof ik dat het bestaan van dat bruggehoofd reeds is gewettigd.

Het tweede punt waarin ik met den heer STIELTJES verschil, is de quaestie van de sorten of werken op de accessen door de inundatie Dintel—Mark.

Zoo het waar is dat die werken niet gesloten moeten zijn, met het oog op het overtrekken der inundatie bij vorst, dan is dit naar zijn gevoelen nog véél meer waar van de werken in de Utrechtsche-linie, en ik kan niet aannemen dat de geachte spreker *daar* open batterijen zou willen hebben. De overtocht over het ijs blijft altijd eene hoogst gevaarlijke onderneming, zoo de vijand bij invallenden dooi weder over het ijs terug moet. Zijn toch de werken op de toegangen *open*, dan is de linie gevallen *zoodra de vijand het ijs overtrekt*; dit is echter *geenszins* het geval zoo die werken *gesloten*, en dus in den rug evenmin als in het front zijn te nemen. In dit laatste geval toch moet de vijand, zoodra de dooi invalt, zich haasten over het ijs terug te trekken, wil hij niet in eene val gevangen zitten. Alleen wanneer het overtrekken der inundatie *belangrijke* voordeelen aanbrengt, kan hij het wagen. Wanneer hij toch de Utrechtsche-linie op die wijs forceert, dan drijft hij ons leger terug, verder Holland in en naar Amsterdam, en al valt de dooi dan in, dan kan hij toch voorwaarts rukken. Bij de linie Dintel—Mark is dit echter geheel anders. Hij passeert de linie

en staat voor het Hollandsch-diep. De dooi valt in, de forten op de accessen houden zich staande, en zoo hij niet onmiddellijk over het ijs teruggaat, kunnen wij hem van de zijde van den Moerdijk en de Willemstad en van verschillende punten van het Hollandsch-diep op het lijf vallen en gevangen nemen of verslaan. *Mijn gevoelen is dus dat, vooral met het oog op de vorst, die werken gesloten moeten zijn.* Het overtrekken over het ijs geloof ik echter hier niet zoo denkbaar, als alles goed is geregeld. De inundatie wordt met zeewater gezet; zout water befrist niet zoo spoedig als zoet. Bovendien kan men bij Dinteloord met iedere eb het riviertje aftappen, en met den vloed vol laten loopen. Hierdoor blijft eene snelstroomende geul midden in het ijs open, en zal die overtocht onder het vuur van onze troepen, achter den dijk geposteed, nog zoo gemakkelijk niet gaan, naar ik vermeen.

Nog wensch ik een enkel woord te zeggen over de spoorwegen.

Het zou in mijn oog eene groote dwaasheid zijn, het nut der spoorwegen te ontkennen. Ter bevordering van handel en nijverheid, tot vermeerdering van de volkswelvaart toch zijn zij uitnemend geschikt, en zijn zij eene ware weldaad voor het land. Ook op militair gebied geven zij vele voordeelen die onloochenbaar zijn. De spoorwegen maken toch het spoedig samentrekken der militie en schutterij, het snel verplaatsen van legerkorpsen mogelijk. Het aanvoeren van munitiën, geschut en andere legerbehoefden wordt er zéér door bevorderd. In het *algemeen* beschouwd zijn de spoorwegen dus, *ook uit een militair oogpunt*, van veel waarde. Beschouwt men echter het nut van onze spoorwegen uit een *militair oogpunt* voor ons land, dan komen mij die voordeelen minder groot voor.

Vooreerst toch stellen de spoorwegen in het algemeen den vijand in de gelegenheid, snel eene sterke troepen-macht op onze grenzen samen te trekken.

Het moge dan waar zijn, dat zij ook ons in de gelegenheid stellen, in zéér weinig tijd onze lichtingen en schutterijen onder de wapens te hebben, ik blijf toch nog van gevoelen, dat wij in voordeelijker positie zouden verkeeren, zoo er nergens spoorwegen bestonden. Wij zouden dan eenige dagen noodig hebben om ons leger te velde te brengen, maar de vijand zou weken behoeven om met aanmerkelijke overmacht op onze grenzen te verschijnen.

Het voordeel dat de spoorwegen ten opzichte van het verzamelen der strijdkrachten opleveren, wordt dus vrij wel opgewogen, ik geloof zelfs overtroffen, door het nadeel, dat de vijand er evenzoo van kan gebruik maken. Een ander groot voordeel kunnen zij echter nog opleveren staande den oorlog, zoo hunne ligging zoodanig is, dat de verdediger er door in staat gesteld wordt zich snel van het eene eind der linie naar het andere te verplaatsen, zonder dat de vijand dit kan beletten, zonder dat hij zelf dit kan doen.

De vraag is dus nu: *Zijn onze spoorwegen zóó gelegd?* En eene tweede: *Had men door het kiezen van eene andere richting ons die voordeelen kunnen verzekeren zonder de belangen van handel en nijverheid (DIE OP DEN VOORGROND MOETEN STAAN) minder te behartigen dan met de bestaande lijnen is geschied?* Ik voeg er nog eene derde vraag bij: *Zou het mogelijk geweest zijn, door die gunstiger richting te kiezen, eenige tonnen gouds of eenige millioenen te besparen, die dan gedeeltelijk ter verhooging van ons verdedigingsvermogen hadden kunnen aangewend worden?*

Ik geloof dat dit de drie vragen zijn die moeten beantwoord worden, om te kunnen beoordeelen of het waar is wat ik zeide: *dat de spoorwegen der verdediging diepe wonden hebben toegebracht.*

De eerste vraag moet al dadelijk *ontkennend* worden beantwoord. De lijn Rotterdam—Helder, en nog beter de lijn Hoek van Holland—Helder, die wij hopen dat tot stand zal komen, laat ik buiten rekening, daar die ontegenzeggelijk groote waarde bezit voor de verdediging. Hoe staat het echter met de andere lijnen? Kan men met den Noorder-spoorweg troepen verplaatsen achter de linie Groningen—Delfzijl? Neen. Kan men met den IJssel-spoorweg de troepen langs den IJssel verplaatsen? Neen, slechts voor een klein gedeelte, wat misschien nog door den vijand kan belet worden, daar de lijn op sommige punten langs of in de nabijheid van den IJssel loopt en de vijand den rechter-oever bezet. Bestaat er gelegenheid per spoor troepen achter de Utrechtsche-linie te verplaatsen? Neen, een zéér klein traject van Utrecht tot Loenen misschien uitgesloten. Kan men hetzelfde dan doen achter de Waal of achter de Brabantsche-linie? Wederom neen. Bij de laatste linie is het tegendeel waar: de vijand kan het doen door onze Zuider-lijn. Het antwoord op de eerste vraag is dus, naar het mij voorkomt, *zéér ongunstig.*

Nu de tweede vraag.

Aan onze oostelijke grens zullen wij binnen weinige jaren hebben niet minder dan *acht* spoorwegen, die tot in het hart van Duitschland loopen, en dus den vijand van die zijde de gelegenheid geven, waar hij ook in ons land moge doordringen, overal al zijne behoeften uit zijne magazijnen per spoor aan te voeren. Aan onze zuidelijke grens hebben wij vijf spoorwegen die ons land verlaten.

De zuidelijke lijnen zijn echter uit dit oogpunt eerder gunstig dan nadeelig, zoo lang België, onze natuurlijke bondgenoot, onze werkelijke bondgenoot zal zijn. Omtrent het al of niet noodzakelijke van zoo veel verbindingen met het buitenland, wensch ik mijn oordeel niet uit te spreken; men moet daartoe meer te huis zijn op het gebied van handel en nijverheid, dan men van mij kan verwachten. Zijn zij werkelijk onmisbaar, dan verheug ik mij in het bezit daarvan. *Binnen* onze grenzen geloof ik echter dat men met minder kosten even goed in onze behoeften had kunnen voorzien en de verdediging belangrijk kunnen bevoordeelen. Ik zal eerst nagaan hoe ik de spoorwegen uit een militair oogpunt in ons land had gewenscht.

De *Noorder-lijn*: In plaats van ten zuiden, ten noorden van Groningen, en van daar tusschen Appingedam en Delfzijl langs den zuidelijken oever van den Dollart, dus in plaats van door het zuidelijke gedeelte der provincie Groningen, door het noordelijke deel.

De *IJssel-lijn*, van Arnhem tot Kampen achter de rivier.

De *Zuider-lijnen over Moerdijk en 's Bosch*: Tot één samengetrokken van Utrecht over Vianen, Gorinchem, Geertruidenberg, Oosterhout, Breda naar Antwerpen. Van Gorinchem een zijtak rechts over Dordrecht (overzijde) naar Hellevoetsluis, en links *achter* de Waal over Bommel (overzijde), Tiel naar Nijmegen (overzijde).

De *lijn Vlissingen—Venlo* met eene meer noordelijke buiging langs Oudenbosch, Moerdijk, Geertruidenberg, Heusden en achter 's Bosch om naar Venlo; misschien voor den handel beter niet naar Venlo, maar langs Grave naar Gennep.

Ik geloof dat op die wijze de verdediging *uitnemend* zou bevorderd zijn, en dat er tot verhooging van ons verdedigingsvermogen nog wel een enkel millioentje zou overgeschoten zijn, al had men alleen maar uitgewonnen de kolossale brug aan den Moer-

dijk, en de niet minder kostbare brug met viaduct te Rotterdam.

Naar mijne overtuiging hebben de spoorwegen onze verdediging dus op twee wijzen benadeeld: *direct* door hunne richting, waardoor of nieuwe verdedigingswerken noodig zijn geworden of de vijand er ten nadeele van ons van kan profiteeren; *indirect* door de enorme sommen die zij hebben verslonden, en waarvan een gedeelte, al waren het maar enkele percenten, met groot voordeel voor de verdediging had kunnen benut worden.

Ik herhaal het, de belangen van handel en nijverheid staan bij mij bij het beschouwen van de waarde onzer spoorwegen ook voorop; maar de belangen der verdediging mogen niet uit het oog verloren worden en op den achtergrond worden geschoven, nog veel minder onnoodig worden benadeeld. Men vergete niet dat *toenemende bloei, vermeerderde volksicelvaart en onvoldoend verdedigingsvermogen een lokaas te meer zijn voor een veroveraar.*

Ik hoop — want ik stel daar veel prijs op — dat de heer STIELTJES nu overtuigd zal zijn dat ik de spoorwegen niet als eene *pest* beschouw, maar dat ik deze versuelde middelen van vervoer integendeel als eene *weldaad* voor ons land erken, zonder echter de oogen te sluiten voor de nadeelen die aan onze spoorwegen, uit een militair oogpunt beschouwd, verbonden zijn, en die — het zij nogmaals gezegd — niet overal even goed te rechtvaardigen zijn.

De heer STIELTJES wenscht kort eenige stellingen van den heer HOOGENBOOM te wederleggen, en daarna iets te zeggen over eenige punten, door den heer SCHRAVER behandeld. Door eene verkeerde uitdrukking heeft spreker wellicht aanleiding gegeven tot een misverstand. Hij heeft gezegd: het vijandelijk korps bij Nijmegen; bij meende: het vijandelijk korps aan de Waal, dat die rivier naar het denkbeeld van den heer HOOGENBOOM tot Tiel volgende, vervolgens den spoorweg bij Geldermalsem zou bereiken. Spreker beschouwt Nijmegen niet als een bruggehoofd; hij bestrijdt het denkbeeld van een bruggehoofd, eenvoudig omdat *er geen brug is*, en, indien er eene brug in tijd van oorlog is, de vijand van de hoogten ieder bataljon, escadron en batterij tellen kan, dat over de brug trekt.

Wat de quaestie van dijkposten in de inundatiën betreft, of die moeten bestaan uit goede, krachtige werken met reduits, bom-

vrije gebouwen, enz., die alleen door *beleg* te nemen zijn, ook des winters, of uit opene aardewerken; hierbij moet men een onderscheid maken tusschen de Utrechtsche-linie, waarmede het land valt of staat, en de secondaire liniën, die in sommige gevallen haar nut kunnen hebben, in andere niet. In deze laatste liniën, die bij sterke vorst verlaten moeten worden, kan men met opene aardewerken volstaan, maar in de Utrechtsche-linie zijn krachtiger werken noodig. Wat die verdediging der inundatiën betreft bij langdurige strenge vorst, zooals wij nu weder beleefd hebben, daaromtrent bestaat eene dwaling, in het leven geroepen door eene verkeerde voorstelling van KRAIJENHOFF. Toen hij later de werken beschreef, die hij in 1809 en 1810 in de linie van Amsterdam gereed had gemaakt ter verdediging tegen de Franschen, had hij een bezwaar te wederleggen dat niet kon opgelost worden, namelijk hoe hij de inundatiën, als zij bevroren waren, zou verdedigd hebben met het toenmalig klein getal manschappen, 8 à 9000 man, die daartoe voldoende waren in den zomer. Toen hij met NAPOLEON, bij diens bezoek te Amsterdam in 1811, eene inspectie-reis langs de werken deed, en deze hem er op wees hoe men *hier* en *daar* batterijen tegen zijne werken zou hebben aangelegd, gaf de generaal hem geen ander antwoord dan dat hij een stok van zestien voet lengte in den slappen, modderigen grond liet steken, en daarmede aantoonde hoe moeilijk dat opwerpen van batterijen zou zijn. In tijd van vrede blijkt het al moeilijk te zijn daar werken aan te leggen, maar in tijd van oorlog kon men daar ongetwijfeld geen batterijen en zwaar geschut opstellen. De sterkte is dus in den zomer zeer groot. Maar nu wilde KRAIJENHOFF, om dit bezwaar van het ijs weg te *redeneeren*, dat niet weg te *nemen* was, de inundatiën eerst laten bevriezen, dan het water onder het ijs aftappen, om zoo doende bomijs te verkrijgen, waarover de vijand niet zou kunnen gaan. Spreker heeft die dwaling onlangs in verscheidene werken terug gevonden, ofschoon zij in 1866 in *Het Vaandel* zeer is bestreden. Wanneer men eene sloot van 3 of 4 meter breedte laat bevroren en dan het water daar onder uit laat loopen, dan blijft het ijs op de kanten hangen, maar iedereen begrijpt dat bij eene inundatie van honderden of duizenden meters breed, het ijs niet in de lucht blijft hangen, maar nedervalt op den grond. Spreker

herinnert zich, dat hij als jongen in 1832 en 1833 te Breda op de inundatiën schaatsen reed; maar toen men het water daaronder weg had laten loopen, lag het ijs op het gras. Dat is dus een volkomen onbruikbaar middel.

Het tweede middel dat men aan de hand geeft, is het afstroomen; men laat het water uitloopen. Maar, vraagt spreker, hoe zal men het water van polders, dat dieper dan de zee staat, laten uitloopen? Men zou het moeten uitmalen. Bij eene inundatie als de Grebbe-linie, die boven A.P. ligt en 7 meters naar zee afdaalt, kan men het water aftappen; maar polders die 2 à 3 meter onder A.P. liggen, kan men niet aftappen. Stoom-machines heeft men daarvoor niet; men zou het met windmolens kunnen doen, maar men heeft niet altijd wind.

Wat het inlaten van water door de sluis te Dinteloord betreft, dat gaat uren ver tot Breda en Terheijden. Die stroom zal volkomen onvoldoende zijn om het water altijd open te houden. Een practisch voorbeeld kan dit bewijzen. Bij Rotterdam is 1,21 meter verschil bij eb en vloed, aan de monding 1,50. Het gaat tweemaal daags op en neder en de rivier zit op dit oogenblik vast, weken en dagen achter elkander; die strooming is niet voldoende, en het door de sluizen in te laten is natuurlijk zoo onbeduidend, dat het weinig helpt. Het mag helpen vlak bij Dinteloord, maar niet binnenwaarts. Men moet dus in de Utrechtsche-linie *permanente* fortin hebben, die *onder alle omstandigheden* stormvrij en goed verdedigbaar zijn, omdat daarmede het land staat of valt; men heeft den vijand voor zich, en moet zorgen dat hij niet over de linie komt of terugkomt. Maar in de linie van Mark-Dintel zijn zulke dure werken niet noodig; die linie moet bij sterke, aanhoudende vorst verlaten worden. Waartoe dient bovendien die linie van de Mark? Om te beletten dat de vijand batterijen make achter den dijk tegen de schepen op het Hollandsch-diep; maar bij ijsgang zijn er geen schepen, die zijn dan in de haven gevlucht. De linie der Mark moet dus als eene tijdelijke linie beschouwd worden.

Het ijs is het cardinale punt bij onze verdediging, en echter loopt men over dat punt heen, omdat men dat niet durft erkennen. Men maakt er zich van af, zoo als ook KRAIJENHOFF deed, door zich te verblijden met allerlei denkbeeldige middelen. Men heeft voor-

gesteld er mijnen in aan te leggen, en te Nijmegen is dit dan ook eenige jaren geleden met vrij voldoende gevolg beproefd. Maar als men eene lengte neemt zoo als bij de linie van Utrecht, dan kan dit niet helpen. In den winter van 1844 op 1845 begon het in de eerste dagen van December te vriezen; vier- of vijfmaal was het water weder open, maar met afwisseling duurde de vorst tot April toe. In zulke gevallen kan het water in de Utrechtsche-linie niet met kunstmiddelen opgehouden worden. Daar moet men dus op alle wegen forten hebben; maar ook alleen in de Utrechtsche-linie, want als wij het ook op andere punten gaan doen, versnipperen wij onze krachten. Welk een groot voorstander spreker ook zij van het denkbeeld om in sommige omstandigheden andere liniën te verdedigen, als het winter is mag dat niet. In 1672, tijdens den inval der Franschen, trok WILLEM III met zijn leger naar Charleroi, hetgeen hem als eene schoone daad is aangerekend. Hij werd daartoe door politieke redenen gedreven, omdat Brandenburg en de Keizer de eenige bondgenooten waren, die hulp hadden aangeboden. Het Keizerlijk-Brandenburgsche leger kwam den Rijn af onder MONTECUCULI, en de beide legers zouden zich vereenigen met het Staatsche leger aan de boven-Maas (1); doch de Prins van Oranje had reeds veertien dagen bij Maastricht gestaan, en trok nu naar Charleroi; doch het verlaten van Holland was en blijft eene onvoorzichtigheid. Indien de vorst nog één dag langer had geduurd, zouden Leiden en 's Gravenhage door de Franschen genomen zijn. Men moet er dus niet te licht over denken, en met het oog op dat kolossale gevaar moet spreker op de IJssel-linie terugkomen. In de tweede helft van Januari jl. was het water in geheel Overijssel hoog, zoowel op den IJssel als op de kleine rivieren; alle lage landen stonden blank, en in die omstandigheid zou de rivier wel met 20 000 man te verdedigen zijn geweest; doch daarop is het laag water geworden en is de vorst ingevallen. In dien tijd is de rivier dagen achtereen met drijfsijs overdekt geweest, en dan is er geen quacstie van overtocht, zelfs in tijd van vrede, want men kan zelfs geen schipbrug leggen, en aan de lichte bruggen, waarvan men zich in oorlogstijd bedient, is in 't geheel niet te

(1) Men leze o. a. daarover H. PETER, *Der Krieg des grossen Kurfürsten gegen Frankreich 1672—1675*. Halle, 1870.

denken. Kan men het ijs op den IJssel aan het drijven houden, dat is zooveel gewonnen voor de Utrechtsche-linie. Gedurende de geheele maand Januari tot Februari zou men den vijand hebben kunnen buiten houden, maar als de rivier op vele punten blijft vastzitten, is er kans dat de vijand er eindelijk over komt. Evenwel moet men dan nog een ondernemend generaal hebben; men gaat eer over inundatiën dan over rivieren. PICHEGRU, die ondernemend genoeg was, is alleen door de uitgeweken Bataven met DAENDELS aan het hoofd, in den Bommelerwaard gekomen; anders zou hij het nog niet gewaagd hebben, maar toen bij zag dat hij overal met open armen ontvangen zou worden, heeft hij het gedaan.

Naar sprekers oordeel moeten er nog wel middelen zijn, om het gevaar van het ijs te voorkomen, maar heeft men er niet genoeg werk van gemaakt. Zelfs bij de nieuw gebouwde forten heeft men niet gezorgd voor middelen om de grachten open te houden; nergens is eene *manoeuvre d'eau*, om het water af te laten, en dat is toch een krachtig middel. De vestingen aan den IJssel hebben die, en toen onlangs het water zoo laag was, stond het in de grachten van Deventer, Zutphen en Doesburg 3 meter boven den IJssel; met zulk een verval kan men wat doen. Kon men sterke stoomschepen construeeren, die op en neder varende het vastzetten van de rivier verhinderden, dan zou dit niet alleen voor de verdediging van nut zijn, maar ook doorbraken kunnen voorkomen en steeds zeer nuttig zijn.

Het is nutteloos lang over de spoorwegen uit te weiden. Wat helpt het, of men uitroept: „Als er geen spoorwegen waren!” Zij zijn er en zullen er nog hoe langer hoe meer komen. Het beste is ze tegelijk in het belang van de verdediging te leggen, en spreker gelooft ook, dat dit in den regel wel mogelijk is. De verdediging is een belang, maar de vermeerdering der opbrengsten, om het leger te kunnen betalen, is ook van belang.

Spreker wenscht nog kortelijk een punt te behandelen, dat door den heer HOOGENBOOM in de vorige vergadering ter sprake is gebracht nadat spreker de zaal reeds verlaten had, namelijk de samenhang van het korps genie-officieren met het korps ambtenaren van den waterstaat. De heer HOOGENBOOM schijnt sprekers denkbeelden daaromtrent niet goed begrepen te hebben. Generaal

PAIXHANS maakt in een zijner werken (1) de zeer juiste opmerking, dat er in den regel in tijd van vrede weinig aan de vestingwerken gebouwd wordt, maar alles, zich tot onderhoud bepaalt, terwijl daarentegen in tijd van oorlog veel van de genie-officiëren gevorderd wordt; de arbeid aan kanalen, spoorwegen en andere werken houdt dan op; de generaal gaat dus uit van het denkbeeld, dat men verband moet brengen tusschen de ambtenaren van den waterstaat en de officieren der genie, hetgeen niet alleen tot vermindering van die beide korpsen, maar ook tot beider samenwerking zou leiden. Spreker zag dezer dagen bij eene vesting eene brug, waarin men geen vak gemaaht had om weg te breken in tijd van oorlog, aangezien de waterstaat daarnaan niet had gedacht. Het waren nu allen groote openingen, zoodat men zich in oorlogstijd niet zal kunnen beveiligen, zonder het geheele werk op te ruimen. Bij meer samenhang in beide korpsen ambtenaren, zou ook meer samenwerking mogelijk zijn in het belang der goede zaak.

Spreker heeft met het grootste genoegen de voordracht van den heer SCHRAVER gehoord. Spreker beaamt volkomen wat de voorzitter over die rede gezegd heeft. Met het grootste genoegen vooral heeft spreker gehoord den aanval op de kazernen, die als de antipoden zijn te beschouwen van het werkelijke militaire leven. Volkomen juist is het beweren, dat wanneer er altijd oorlog was, er geene kazernen noodig waren. Goede troepen worden dan ook niet in eene kazerne gevormd.

Een woord over de bezuinigings-quaestie en de leiding van het leger zonder generaals. Men moet onderscheid maken tusschen werkelijke generaals en personen die de generaals-uniform dragen. Toen Napoleon uit Leipzig terugkwam, werd hij, zooals bekend is, bij Hanau tegengehouden door Beijersche troepen onder den maarschalk WREDE. Toen Napoleon de verkeerde opstelling dier troepen zag, zeide hij: „Pauvre de WREDE, j'ai pu le faire comte, mais je n'ai pu le faire général (2).”

In 1830 had men zoo veel generaals, dat het getal bij de honderd beliep; men had chefs der militaire afdeelingen, provin-

(1) Constitution militaire de la France, 1819.

(2) THIERS, Histoire du consulat et de l'empire.

cinale en plaatselijke kommandanten, inspecteurs, divisie- en brigade-generaals, enz., maar over het gehalte kan men oordeelen, wanneer men weet dat het geval zich toen heeft voorgedaan dat bij het leger te velde, dat negen infanterie-brigades telde, een schutter-officier één dier plaatsen innam. Wanneer men het bekende werk van den hoogleeraar BOSSCHA opslaat, zal men zien, dat er vroeger vele personen zijn geweest die de generaals-uniform droegen, maar weinig tot de verdediging hebben bijgedragen. Wenschelijk ware het geweest, dat men er toen wat minder had gehad.

De heer SCHRAVER heeft er op gewezen, dat ook met een minderen oefeningstijd dan van tien maanden iets beters te verkrijgen was. Daaruit volgt dus dat de minder gunstige uitkomst niet aan het geld, maar aan het stelsel moet geweten worden. Veelal is er geld genoeg gegeven, maar het is verkeerd besteed. Waarom moet men nu bouwen aan de Utrechtsche-linie? Omdat men het vroeger verzuimd heeft. Toen besteedde men het geld aan Maastricht en Breda. Te Breda heeft men niet alleen het bestaande onderhouden, maar zelfs nieuwe kostbare werken aangelegd, terwijl het voor ieder duidelijk was, dat die vesting nooit eenig nut doen kon. Dezelfde gelden kan men niet tweemaal uitgeven, dus toen men die gaf aan Breda, kon men niets doen voor de Utrechtsche-linie.

De heer SCHRAVER is op een paar practische punten niet bedacht geweest. Oefening der manschappen in kampen is ongetwijfeld beter dan in kazernen, maar toch is verspreiding in garnizoenen (binnen zekere grenzen) een noodzakelijk kwaad. Het is waar, het leger wordt nu wel eenigszins gebruikt als eene armenbedeeling. Wanneer eene stad wat arm is, geeft men het een garnizoen. Toen in 1817 de Geldersche hoogeschool te Harderwijk werd opgeheven, moest men die stad daarvoor eene vergoeding geven en men plaatste er toen het koloniaal werf-depot. Indien er eene stad was waar dit depot *niet* moest gelegd worden, was het juist Harderwijk. Dit korps had moeten geplaatst zijn in eene stad als den Helder of Hellevoetsluis, en nooit in een landstadje als Harderwijk, waar de troepen door de naastbij gelegen heide alle gelegenheid hebben tot desertceeren, hetgeen ook vroeger, toen vele vreemden werden aangeworven, dikwijls

gebeurd is, en van waar het vervoer te water lastig is.

Spr. is zeer voor concentratie. Oulangs heeft spr. op eene andere plaats gezegd, dat het bataljon dat te Medemblik zou komen (als *dáár* gevangenen werden geplaatst), als verloren zou te beschouwen zijn voor de oefeningen. Dit is ook met het garnizoen in andere plaatsen het geval. Maar men moet gevangenissen en magazijnen hebben, en die moeten door troepen bewaakt worden, dus men kan dat denkbeeld van concentratie niet in al zijne consequenties doorvoeren. Beter ware het, dat men 6 à 8 garnizoensplaatsen had; nog beter wanneer er slechts 3 waren; maar er zijn plaatsen die garnizoen moeten hebben. Wie zal bijv. in Delft de schatten aan materieel bewaren, die daar verblijven, wanneer dit niet door het leger geschiedt? Het principe van samentrekking is dus volkomen goed, maar de uitvoering is niet altijd mogelijk. Toch blijft de *grootst mogelijke* concentratie wenschelijk; en dat men in dat opzicht meer kan doen, weet ieder. Er had, twintig of vijf en twintig jaar geleden, in eene stad eens een oploop plaats; — de naam der stad behoeft niet genoemd te worden, want ieder kent dien. Er werden toen tijdelijk twee kompagnieën gezonden; thans liggen die er nog.

Wat de schutterij betreft, gaat men te ver indien men verlangt, dat die *in haar geheel* even goed en volledig zal geoefend worden als het leger. Bij de grootste legers heeft men altijd troepen gehad, die minder geoefend waren. Toen Napoleon in 1815 zijn leger moest versterken, liet hij in alle garnizoensplaatsen de *garde nationale mobile* aanrukken, ook de ongekleedde manschappen. Bij het samentrekken van het eigenlijke leger op de noorder-grens, gelastte hij demonstratiën tegen de grenzen uit de vestingen, en wees daartoe aan het uniform gekleedde gedeelte van de schutterijen, opdat men de samentrekking der troepen niet bemerken zou (1). Ofschoon die troepen niet geschikt waren te noemen om in het veld te verschijnen, deden zij toch goede diensten.

In ons land heeft men een aantal vaste punten, die bezet moete worden; in de eerste plaats de Utrechtsche-linie; verder den Helder en de kustplaatsen. Men heeft dus een groot aantal posten

(1) Charras, 1815, chapitre IV.

en sterkten, waar men in tijd van oorlog ook minder geoefende manschappen gebruiken kan. Het gaat dus te ver, wanneer men verlangt, dat de geheele schutterij ook in staat zij om voor den velddienst bestemd te kunnen worden.

Ook op het cijfer der getalsterkte van de schutterij, door den heer SCHRAVER genoemd, is iets af te dingen. De vijf lichtingen der militie zijn nominaal sterk 55 000, of na aftrek der zee-militie 52 000, doch in werkelijkheid is dit cijfer niet veel hooger dan 45 000. In aanmerking nemende de vermindering, die dit cijfer door versterf, door huwelijken en misschien ook door andere oorzaken moet ondergaan, kan men stellen dat daarvan later niet meer dan 35 000 bij de schutterij overgaan. Dit verschilt eenigszins van het cijfer van 100 000 man door den heer SCHRAVER genoemd.

Er zijn troepen die de gevangenissen te Hoorn, te Leeuwarden, te Woerden enz. moeten bewaken. In tijd van oorlog kan men ook daartoe de schutterij gebruiken. Bovendien is eene talrijke, zelfs ongecoefende schutterij van nut bij velerlei andere werkzaamheden, die in oorlogstijd voorkomen, en waarbij het alleen op krachtige handen aankomt, bijv. het openhouden van ijs in vestinggrachten, doorgraven van dijken, enz.

Dat er nu enkele generaals in naam en niet in daad zijn, kunnen zij niet helpen; dat komt omdat men niet tracht naar de grootst mogelijke concentratie van het leger en vereeniging met het Indische leger. Men vergenoege zich met van de schutterij $\frac{1}{3}$ bruikbaar te maken voor den velddienst, maar het andere $\frac{2}{3}$ moet men voor de plaatselijke diensten gebruiken.

De heer SCHRAVER zal trachten eenigszins te gemoet te komen aan de bezwaren van den heer STIELTJES. Hij zal weder beginnen met het punt der bezuiniging. Spreker meende wel dat men zeer goed bezuinigen kan, zonder de waardij van het leger te kort te doen, als men in plaats van de militiens 10 maanden in garnizoen te laten, ze 5 of 6 maanden doet kampeeren, mits het onderwijs beter geregeld zij, maar is toch van oordeel dat de halfheid, waarin men zich ten opzichte van het leger bevindt, het gevolg is geweest van de vroeger ingevoerde ondoelmatige bezuinigingen. Men is begonnen met van 12 regimenten 9 te maken.

Men heeft aan 9 chefs opgedragen, wat vroeger door 12 geschiedde; men heeft 12 kolonels tot 9 gereduceerd; zij kregen dus daardoor ieder een grooter deel troepen onder zich. Derhalve vermindering van directie en vermeerdering van werk. Ook moest men zich met minderen oefeningstijd behelpen en kreeg de middelen niet beschikbaar gesteld voor den tijd, dien men toen noodig meende om den soldaat te oefenen. Men begreep toen den soldaat bijv. 6 weken te moeten onderwijzen in den gewonen pas, 4 weken in het presentieren van 't geweer enz. De militiens werden dus voor eene volledige degelijke opleiding veel te kort onder de wapenen gehouden. Zooveel en zoodra mogelijk deed men de manschappen met verlof gaan. Dit verkleinde nog de kleine garnizoenen. De schietoefeningen werden eenmaal tot op 40 patronen teruggebracht. Door die bezuiniging konden dus de jonge officieren, die toen in het leger kwamen, zich in hun wapen niet veelzijdig practisch bekwamen, en zijn zij van de leerschool beroofd geworden, die zij noodig hadden tot voorbereiding om, in hoogere rangen opklimmende, zelfstandig te denken en te handelen. Zij leerden in routine voort te leven en de zaken maar te nemen zoo als zij waren. Het gevolg van de bezuinigingen is, dat men in het leger een zeker stadium heeft verkregen, waarin bij het leger minder impulsie en vooruitgang is in de zaken, dan het in wetenschappelijke kennis toegenomen is. Wat is nu nog het geval? In eene zekere garnizoensplaats ligt het grootste gedeelte van een regiment, dat, als er maar een schijn van oorlog is, die plaats in allerijl verlaten moet, terwijl de kommandant met zijne bataljons mede moet. Maar hij is tevens intendant en moet het toezicht over het hospitaal, de bakkerij enz. houden en hij is bovendien garnizoens-kommandant. Hij vervult dus nog twee andere tijdvragende functiën, die hem aan de plaats zullen binden. Ook kan hij zich natuurlijk niet genoeg uitsluitend bezig houden met zijn regiment, hetgeen dus op de ontwikkeling van dat korps belemmerend werken kan. Zonder die noodlottige maatregelen, zij het ook dat erkend moet worden dat zij noodig waren, zou ons leger, bij zijne tegenwoordige wetenschappelijke ontwikkeling, veel verder practisch gevorderd zijn dan nu het geval is.

Nu zelfs het schieten eene wetenschap is geworden voor den

soldaat en deze geen domme kracht meer kan zijn, maar een intellectueel wezen, met eene zekere mate van wetenschap, zijn moet, gaat men daarmede op de oude manier voort en zegt: „met zooveel tijd en zooveel kogels moet men zich maar terecht brengen.” Alsof iets voldoende werd, door den wensch dat het voldoende moge zijn! Spreker zegt nog, gelijk hij beweerd heeft, dat men met die 12 of 13 oefeningen, of al waren het er 25, zooals die nu plaats hebben, van den soldaat geen goed schutter kan maken; en als men sedert de laatste 30 jaren had kunnen beschikken over het benoodigde geld, zou men geleerd hebben goede schutters te vormen.

Gewag makende van generaals en opperbevelhebbers, heeft spreker die woorden gebruikt in dezelfde beteekenis als de heer STIELTJES. Hij bedoelt geen generaals in uniform, maar bekwame generaals; de eersten toch kan men altijd dadelijk hebben zooveel als men wil, zoodat hij in den bestaanden toestand daarvoor dus geen bezwaar zou hebben gevonden. Spreker geloofst dat de officieren in het algemeen, verkeerdelijk, nooit in de zelfstandige positie worden gesteld, waarin zij eigenlijk zouden moeten zijn; zij verrichten nu den dienst altoos op hooger kommando en daarbij is niet veel te denken; als zij dus langs dien weg in de positie van generaal komen, zullen zij de gelegenheid niet hebben gehad zich daartoe dienstmatig voor te bereiden. Naar zijn oordeel zou het misschien nuttig kunnen wezen, reeds in vrede-tijd eene keuze te doen uit menschen, die aanleg schijnen te bezitten en voor die taak als het ware van zelf worden aangewezen, en hen daarin op te leiden; dan zouden zij, wanneer de oorlog daar was, met hun werk bekend zijn. Al neemt men tegenwoordig de intelligentste menschen, dan worden zij geroepen tot het bevel in de stellingen op denzelfden dag als de troepen er zullen komen, zoodat zij er evenmin als die manschappen den weg weten. Kiest men nu echter degenen die men er toe in staat acht en laat men deze overeenkomstig hunne bestemming werkzaam zijn, dan zal men bij het uitbreken van den oorlog wel niet generaals krijgen als die campagnes gemaakt hebben, maar toch bruikbare generaals, betere dan generaals in uniform, die niet bekend kunnen zijn met de plaats en den werkkring, waar-toe zij zoo plotseling zullen worden geroepen.

Wat betreft de concentratie der infanterie in groote garnizoenen, spreker heeft daarbij wel gedacht aan de omstandigheid, dat nog altijd hier en daar een deel der manschappen in kleine garnizoenen zal geplaatst moeten worden, maar dit behoort slechts uitzondering te zijn, en daarover heeft hij, om niet al te wijdlooppig te worden, niet willen spreken, daar toch op elk stelsel uitzonderingen behooren te worden toegelaten. Het spreekt van zelf dat in plaatsen als Delft, Woerden en elders garnizoen moet gelegd worden, maar daarom behoeft men niet 34 garnizoensplaatsen te behouden.

Eene hoofdzaak is, dat men de troepen goed oefent. Daarvoor is het noodig dat men de methode van instructie verbeterde. Dan zullen de nu nog machinale instructeurs ook practische onderwijzers worden. Gebeurt dit, dan zijn ook de volgende jaren de militiens beter. Is men in het bezit van goed geoefende manschappen, dan zal het minder nadeel doen of men daarvan een klein deel voor eenigen tijd naar sommige voor oefening ondoelmatige plaatsen overbrengt; wanneer die manschappen dan later weer in de groote garnizoensplaatsen terugkeeren, zal het blijken dat zij het vroeger geleerde niet zoo spoedig vergeten. Ongeoefenden moet men daar echter niet brengen. Bij eene wijze van oefening, als men nu volgt, en terwijl in de meeste plaatsen eene goede gelegenheid tot oefening der manschappen niet bestaat, moet men steeds op nieuw beginnen met het oefenen der manschappen, die, om slechts eene enkele maand in een kamp te worden vereenigd, onder de wapens terugkomen. Bij het ontstaan van oorlog gaat dat niet, derhalve schiet hunne geoefendheid thans te kort. Met eene verspreiding van onze macht over 34 garnizoenen zal men nooit goed geoefende manschappen verkrijgen.

Wat de schutterij betreft, wordt uitdrukkelijk de verdediging des lands als hare bestemming door de wet aangewezen, en uit die bestemming volgt, dat de schutterij in geoefendheid aan het leger behoort gelijk te staan. Het is waar dat de vijf lichtingen der militie slechts nominaal 55 000 man sterk zijn, en dat men later in werkelijkheid nog over een minder getal manschappen voor de schutterij kan beschikken, maar men moet niet voorbijzien, dat de schutterij meer omvat dan 10 lichtingen van de

de militie, omdat de schutterdienst zooveel langer duurt dan de militiedienst.

Derhalve verkrijgt men minstens 10 lichtingen, en als elke 10 000 man bedraagt, 100 000 man *geoeffende* schutterij. Als men dat groot getal niet noodig heeft voor het leger te velde, dan zou het zeer oordeelkundig zijn, een gedeelte van die schutterij te gebruiken voor de vestingen, artillerie-dienst enz.

Men kan er nu niet van spreken om de *minder geoeffende* schutterij voor deze of gene vesting of vaste positie, en het *meer geoeffend* gedeelte voor het veldleger te bestemmen; zij is immers bijna *geheel ongeoeffend*, en de loop van den krijg kan eene verwisseling in die voorbestelde bestemming vorderen. Eerst dan, wanneer de schutterij goed is voor de defensie, kan men vooraf hare bestemming ten beste regelen. Er zal dan niets bedorven worden of verloren gaan, al komt de oorlog verandering vragen in die regeling.

Spreeker wenscht derhalve de schutterij zóó ingericht te zien, dat men de militiens, als zij hun tijd hebben uitgediend, onmiddellijk laat overgaan bij de schutterij. De dienst bij de schutterij zou dan 10 jaren moeten duren in plaats van 5, zoodat men dan de militiens van 10 lichtingen den schuttersdienst zou laten doen.

Hiermede meent spreker den heer STIELTJES beantwoord te hebben.

De heer STIELTJES bedankt den heer SCHRAVER voor de gegeven inlichtingen. Wat het laatste punt betreft, blijft spreker gelooven dat de cijfers, door den heer SCHRAVER opgegeven, wel wat overdreven zijn.

Wat de heer SCHRAVER heeft gezegd omtrent het geven van bevelen uit den Haag aan de kommandanten, waarvan het gevolg is dat zij niet zelfstandig leeren handelen, dit is onder alle besturen zoo geweest in tijd van vrede. In 1830 heeft men daarvan het nadeel ondervonden. Dat is inderdaad een groote grief tegen de organisatiën van alle vrede-legers op den tegenwoordigen voet.

Wat de schietoefeningen betreft, meent spreker zich te herinneren — want hij heeft het niet kunnen nagaan, omdat de Verslagen der Handelingen van de Vereeniging hier niet voorhanden zijn — dat de heer BOOMS in eene verhandeling heeft doen op-

merken, dat in 1866 de schietoefeningen van het Nederlandsche leger het in voortreffelijkheid van het Zwitsersche wonnen (1). Het zou van belang zijn deze zaak goed te onderzoeken. De geheele quaestie hangt af, zooals de heer SCHRAVER heeft doen opmerken, van de eischen welke men zou stellen ter vergelijking; men zou moeten weten wat de uitslag is bij het Pruissische, het Belgische, het Fransche leger, op gelijke afstanden en schijven van dezelfde grootte. Wanneer het beweren van den heer Booms juist is, dan zouden òf de schietoefeningen moeten zijn achteruitgegaan, òf bij het andere leger ook niet zoo fraai zijn, en daar alles in de wereld betrekkelijk is, zou het nadeel zoo groot niet zijn, want als ons leger in het goede schieten boven het Zwitsersche staat, is het nog al wel!

Die 21 000 man, zegt spreker, zijn natuurlijk geweest kader, vrijwilligers en militiens die onder de wapenen waren, maar waar-schijnlijk waren er in 1868 niet veel oude militiens opgeroepen. Het ware dus wel wenschelijk eens na te gaan, of de verhouding tusschen de goede en de onbedreven schutters gunstig of ongunstig was bij het leger met de vijf lichtingen; anders kan men niet juist oordeelen.

(De heer SCHRAVER geeft inlichting).

Na de inlichting van den heer SCHRAVER, doet de heer STIELTJES opmerken, dat de gegeven verhouding eer te gunstig dan te ongunstig is, in zooverre het geheele kader er onder zit, hetgeen de besten zijn, — maar ongunstig, omdat de oude lichtingen, die de beste zijn, naar huis zijn gegaan. Spreker begrijpt, dat het moeilijk is dat alles na te gaan, maar het zou toch van belang zijn het te doen. Hij vreest nu, dat de opgaven vanden heer SCHRAVER eer te gunstige resultaten opleveren, toegepast op de geheele infanterie, dan te ongunstige.

De heer SCHRAVER wenscht nog iets naders te zeggen over eenige punten van het schieten. De heer STIELTJES heeft gevraagd: welke waarde heeft dat schieten? Welke zijn de eischen die men stelt?

(1) Vergelijk: Verslag der bijeenkomst van den 6den April 1866, bladz. 51.
1869/70

Het is niet juist uitgemaakt of de eerste klasse geheel aan de capaciteit van het geweer beantwoordt. Eene vergelijking met vreemde legers valt ook zeer bezwaarlijk, omdat men in de meeste voorschriften alleen geregeld vindt hoe en op welke afstanden er geschoten wordt, maar er eigenlijk geen bepaalde schaal van bekwaamheid is aangegeven om nauwkeurig na te gaan in hoever de schutter beantwoordt aan het vermogen van het geweer. Spreker heeft den niet te hoogen maatstaf van het voorschrift waarnaar de besproken oefening geschiedde, genomen, hetwelk zegt dat de derde klasse is voor de manschappen die den kortsten tijd onder de wapenen zijn, en de tweede klasse voor de opleiding der manschappen met gewonen aanleg tot hetgeen men van een goed infanterist vorderen kan. In die klasse zijn slechts 1600 man gekomen. Maar immers ieder infanterist moet zijn een *goed* infanterist, van wien men kan verlangen dat hij zijn geweer meester is in rij en gelid, en ook als tirailleur, voor het bestrijkende schot ten minste. De voorbereidende klasse was die, waar de man aan den paal stond en geleerd werd, *hoe* men hem zou leeren naar den schijf te schieten. In die *voorbereiding* zijn, nota bene! niet minder dan 13 000 van de 21 000 man gebleven. In 1868 is eene vroegere lichting eene maand onder de wapenen geweest en heeft aan het schijfschieten deelgenomen; anders kon men, met onze normale sterkte van het blijvende gedeelte, in dat jaar niet tot 21 000 man zijn gekomen. Er zijn dus in het overzicht van 1868 twee lichtingen begrepen, n.l. eene lichting voor eerste oefening onder de wapenen, maar ook eene die reeds vroeger naar den schijf had geschoten. De 223 scherpschutters zijn over het geheele leger verdeeld.

Hierna wordt de discussie gesloten en de Vergadering gescheiden, nadat acht kandidaten tot leden zijn aangenomen.

De Secretaris,

J. H. WITSENBOG.

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1869—1870.

Verslag der bijeenkomst van den 26^{sten} Maart 1870.

De Voorzitter, de heer STORM VAN 's GRAVESANDE, opent de vergadering en zegt:

Ik kan aan de Heeren mededeelen, dat, hoewel ééne vergadering niet is gehouden, toch het volle aantal vergaderingen gehouden zal worden, daar de heer KANN aangeboden heeft te spreken over de *schulterij*, waarvoor eene extra-bijeenkomst zal plaats hebben op 7 April aanstaande. Daardoor zal dus de leemte aangevuld worden, die in de reeks onzer vergaderingen bestond.

Daarna geeft de Voorzitter het woord aan den heer C. A. JEEKEL.

De heer JEEKEL zegt het volgende:

I. BESCHOUWINGEN OVER DEN VROEGEREN EN HEDENDAAG- SCHEN ZEEOORLOG.

„Er zal een tijd komen”, zoo schreef de man, voor wien het dankbare vaderland onlangs te Rotterdam een standbeeld heeft opgericht, „er zal een tijd komen, dat de volken van Europa te wijs zullen zijn, om langer elkander te beoorlogen, en dan zal de zware post voor het maken en onderhouden van vestingen op de meeste begrootingen geschrapt zijn.” Toch was, toen die merkwaardige woorden werden gesproken, de kruitdamp, die zoo